

OSMANLI MODERNLEŞME ÇAĞINDA İSTANBUL'DA ASKERİ BİR KURUM: MAÇKA SİLAHhanESİNİN KURULUŞU, YÖNETİMİ VE İŞLEYİŞİ*

A MILITARY INSTITUTION IN ISTANBUL IN THE OTTOMAN AGE OF MODERNIZATION: THE FOUNDATION, MANAGEMENT, AND OPERATION OF THE MAÇKA ARMORY

Dr. Öğr. Üyesi Samettin BAŞOL
Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi,
ORCID: 0000-0002-2938-324x, samettin.basol@gop.edu.tr

Doktora Öğrencisi Vildan ŞAHİN
Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi
ORCID: 0000-0002-4134-5406, sahinnvildan19@gmail.com

ABSTRACT

The nineteenth century was a period during which the Ottoman Empire carried on its efforts for change, transformation, and innovation in the military field, as in many other fields. Defeats in wars, territorial losses, and heavy war reparations forced the state to make innovations primarily in the army organization and institutions. The regulations and institutions that were established in the 19th century were mostly modeled on Western states. One of the new military institutions established by the state during this period was armories. The Ottoman State established four armories in Istanbul in the last quarter of the nineteenth century for the logistics and equipment of the army. Of these, the Maçka Armory was the first one. In this study, the establishment, management, and operation of the Maçka Armory, which was one of the four military armories of the state in the capital city, were discussed. Tophane-i Amire Müşirliği (Artillery Department), Tophane-i Amire Meclisi (Artillery Council), and War Department, affiliated to the Seraskerat, were initially active in the organization and operation of the central armory of the Ottoman State. Afterward, the Ministry of War and Artillery Office units became active. The armory personnel who were in contact with these units had the titles stated in the regulation prepared for the Asakir-i Mansure-i Muhammediye army. The method of document analysis was used in the study. Accordingly, first, the literature and documents were reviewed. Then, archive documents related to the subject were accessed. The obtained information was processed in chronological order, and the findings were assessed and presented.

Keywords: Ottoman State, Military Institutions, Armor, Maçka Armory, Management and Operation.

ÖZ

On dokuzuncu yüzyıl, Osmanlı Devleti için birçok alanda olduğu gibi askeri sahada da değişim, dönüşüm ve yenileşme çabalarının sürdüğü bir dönemdi. Savaşlarda alınan yenilgiler, toprak kayıpları, ağır savaş tazminatları, devleti öncelikle ordu teşkilatı ve kurumlarında yenilik yapmaya zorladı. 19. yüzyıldaki düzenlemeler ve tesis edilen kurumlar büyük ölçüde Batılı devletler örnek alınarak gerçekleştirildi. Devletin bu dönemde tesis ettiği yeni askeri kurumlardan biri de silahhanelerdi.

Osmanlı Devleti, ordunun lojistiği ve donanımı için on dokuzuncu yüzyılın son çeyreğinde İstanbul'da dört silahhane kurdu. Bunlardan ilki Maçka Silahhanesiydi. Bu çalışmada, devletin başkentteki dört askeri silahhanesinden biri olan Maçka Silahhanesinin kuruluşu, yönetimi ve işleyişi ele alındı.

Osmanlı Devleti'nin merkez Silahhanesinin teşkilat ve işleyişinde önceleri Seraskerlik Kurumuna bağlı Tophane-i Amire Müşirliği, Tophane-i Amire Meclisi ve Harbiye Dairesi etkin oldu. Daha sonra ise Harbiye Nezareti ve Topçu Dairesi birimleri etkinliği görüldü. Bu birimlerle münasebeti sağlayan silahhane personeli Asakir-i Mansure-i Muhammediye ordusu için hazırlanan nizamnamede belirtilen unvanlara sahipti. Araştırmada, doküman analizi yöntemi kullanıldı. Buna göre öncelikle bir literatür ve belge taraması yapıldı, daha sonra konuyla ilgili arşiv belgelerine ulaşıldı. Elde edilen bilgiler kronolojik sıra ile işlendi, bulgular değerlendirilerek sunuldu.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Askeri Kurumlar, Silahhane, Maçka Silahhanesi, Yönetim ve İşleyiş.

* Bu çalışma, 2021 yılında tamamlanan Maçka Askeri Silahhanesi'nin Teşkilat ve İşleyişi (1873-1922) adlı yüksek lisans tezinin bazı bölümlerinin genişletilmesi ve yeniden düzenlenmesiyle hazırlanmıştır.

1. Giriş

Osmanlı Devleti'nde erken modern dönemde ve yenileşme sürecinde askeri teşkilatlanma büyük öneme haizdi. Harp sahasında kullanılan silah teknolojisi devrin koşullarına göre geliştiriliyordu. Devlet açısından askeri faaliyetlerde yeni silah teknolojilerini geliştirerek kullanmak kadar lojistik ve depolama faaliyetleri de önemliydi. Klasik dönemde gelişmiş bir savaş organizasyonuna ve lojistiğine sahip olan Osmanlılar, silah, mühimmat ve teçhizatın en kısa sürede askere ulaşmasının önemini farkındaydı. Bu gerekçeyle dönemin koşullarına göre stratejik mevkilere silah depolayabilecekleri askeri yapılar inşa ettiler. Bu yapılar 15–18. yüzyıllarda büyük ölçekte kalelerdi. 19. yüzyıldan itibaren ise Avrupa devletleri model alınarak yapılan reform hareketleri sonucunda mekân ve kurum olarak diğer askeri yapılardan ayrı, kendi içinde bir teşkilat, yönetim ve işleyişe sahip silahhaneler kuruldu.

İstanbul'un merkez olması nedeniyle devletin önemli dört silahhanesi de bu şehirde kurulmuştu. Bunlar Maçka, Orhaniye, Yıldız ve Tuğla Harmanı silahhaneleriydi. Bu dört silahhaneden Silahhane-i Amire ya da Silahhane-i Hümayun olarak da adlandırılan Maçka Silahhanesi Osmanlı Devleti'nin modern tarzda kurulan ilk merkez silahhanesiydi. Bu askeri yapı günümüzde, İstanbul Teknik Üniversitesi tarafından kullanılmaktadır.

Maçka Silahhanesiyle ilgili mimarlık¹, sanat tarihi² ve tarih³ alanlarında bazı çalışmalar yapılmıştır. Lakin bu çalışmalar alanları ve konuları itibarıyla silahhanenin yapı-mimari veya diğer özellikleriyle sınırlı kalmıştır. 19. yüzyılın son çeyreğinden itibaren Osmanlı Devleti'nin askerî kurumları arasında görülen bu askerî yapının yönetim ve işleyişinin anlaşılması önemli bir husustur. Buradan hareketle makalenin esas amacı, Batı model alınarak yapılan askerî reformların etkisiyle kurulan Maçka Silahhanesinin kuruluş, yönetim ve işleyişini belgeler ışığında açıklığa kavuşturabilmektir. Yeniçeri Ocağının kaldırılmasıyla (1826) başlayan ve devam eden süreçte gerçekleşen değişim ve dönüşümler

¹ Deniz İkiz'in Maçka Silahhanesinin Tarihsel Gelişimi, İ. T. Ü. Maçka Binası Olarak Kullanımı ve Koruma Sorunları isimli yüksek lisans tezi bu çalışmanın ortaya çıkmasında önemli bir yere sahiptir. Bahsedilen tez çalışması Türkiye Cumhuriyeti Başkanlık Osmanlı Arşivi fonlarından elde edilen belgelerden faydalanılarak kaleme alınmıştır. Mimarlık alanında hazırlanmış olan tezde Maçka Silahhanesinin yapı özellikleri açıklanırken bizim çalışmamızda Osmanlı Devleti'nin merkez silahhanesinin yönetim ve işleyişi ile ilgili bilgiler aktarıldı. İkiz'in yüksek lisans tezinden Maçka Silahhanesinin kurulduğu yerin özellikleri öğrenilmektedir. Osmanlı Batılılaşmasının askeri mimari tarzındaki eserlere etkisi neticesinde ortaya çıkan bir yapı olan Maçka Silahhanesi genel plan özellikleri ve mekân analizleri tezin içeriğinde uygun yerlerde görsel olarak ifade edilmiştir. (İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2010.)

Yazarının Maçka Silahhanesini bina özellikleriyle ele aldığı ve görsel öğelerle destekleyerek anlattığı bir diğer tez çalışması da Gülten Dursun'a aittir. Sultan Abdülaziz Dönemi Mimarlığı: İstanbul Örnekleri adlı tez çalışmasında Osmanlı mimari anlayışının 19. yüzyıl öncesi ve sonrasında karıştırılması yapılmaktadır. Böylece değişim ve dönüşümün nedenleri net bir şekilde ortaya konmaya çalışılmıştır. Tez çalışmasının "Sultan Abdülaziz Dönemi İstanbul'daki Yapıların Kataloğu" başlığını taşıyan dördüncü bölümünde Silahhane-i Amire haricinde Abdülaziz devrine ait olduğu söylenen yirmi bir binanın daha mimari özelliklerinden bahsedilmektedir. (Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2019.)

Aynur Çiftçi, 19. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Askerî Teşkilatında Yaşanan Değişim ve Dönüşümlerin Etkisinin Görülebileceği Önemli Bir Askere Mimari Yapıdır. Yeniçeri Ocağı'nın Kaldırılmasıyla Başlayan Süreçte Osmanlı Askerî Teşkilatının Kadro ve Kuruluşları Batı Model Alınarak Düzenlenmiştir. Buna uygun olarak Asakir-i Mansure-i Muhammediye adında Batı tarzında yeni ordu kuruldu. Bu ordunun bağlı bulunduğu üst makamlar günümüzde Türkiye'de Genel Kurmay Başkanlığı ve Milli Savunma Bakanlığı'nın temelini oluşturmaktadır. Kadir Acar'ın Seraskerlik'ten Harbiye Nezareti'ne: Türkiye'de Genelkurmay Başkanlığı ve Milli Savunma Bakanlığı'nın Temeli adlı yüksek lisans tezi Silahhane-i Amire'nin yönetim ve işleyişinde etkin rol oynayan kurumların değişimlerinin anlaşılmasında önemli bir yere sahiptir. (Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir 2002.)

Ersoy Zengin'in Tophane-i Amire'den İmalat-ı Harbiye'ye Osmanlı Devleti'nde Harp Sanayii (1861-1923) başlıklı doktora tezinde de aynı şekilde Osmanlı askeri kurumlarındaki değişimleri görmek mümkündür. (Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Erzurum 2015.)

Serdal Soylyer tarafından hazırlanan Osmanlı Silah Sanayii'nde Modernleşme Çabaları (1839-1876) isimli doktora çalışmasında 1839-1876 yılları arasında Tophane-i Amire Fabrikaları'nın modernizasyonu için yapılan siparişler ayrıntılı olarak ortaya konulmuştur. (İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul 2013.)

sadece harp sahasındaki ordu düzenini değil, Batılı tarzda yeni teşkil edilmiş olan orduya uygun askeri yapıların inşa edilmesini de gerekli kılmıştır. Bu gerekçeyle Osmanlı Devleti 19. yüzyıl ve devamında daha birçok yeni askeri yapı ve kurum kuracaktır.

Birbirini tetikleyen ve destekleyen reform hareketleri neticesinde ortaya çıkan yeni kurum ve kuruluşlar, bu araştırmanın şekillenmesinde ve 19. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin askeri teşkilatının anlaşılmasında önemli bir yere sahiptir. İncelemede, Maçka Askeri Silahhanesinde nasıl bir nizamın hâkim olduğu hakkında bilgiler sunulmaya çalışılmıştır. Çalışmanın istinatgâhı Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi fonlarından elde edilen belgelerdir. Arşiv vesikalarına ek olarak bu çalışmanın ortaya çıkmasında konu ile ilgili diğer kaynak ve yayınlar da kullanılmıştır.

2. Maçka Silahhanesinin Kuruluşu

İstanbul'da Taksim-Maçka bölgesinde 16. yüzyıla kadar şehre dâhil edilmemiş yeşil bir alan bulunmaktaydı. Bu alan 16. yüzyıldan sonra halk ve saray çevresi tarafından kullanıldı. Bölge uzun süre bağ, bahçe ve sahil yerleşimleri arasında kaldığı için büyük ölçekte değişime uğramadı. Lakin 17. yüzyıla gelindiğinde Dolmabahçe alanının doldurularak sahildeki diğer bahçelerle beraber sarayın kullanımına bırakılması Taksim-Maçka bölgesinin yapısal değişimini başlattı. Bölgeye önceleri küçük kasır ve köşkler bina edilirken 18. yüzyılda saraya ait yapılar inşa edilmeye başlandı. Dolmabahçe-Taksim-Maçka bölgesinin ehemmiyeti buraya 19. yüzyılda kışla ve saray yapılmasıyla arttı (Özsavaşçı, 2005).

Askeri yapıların Taksim-Dolmabahçe arasındaki sahada yoğunlaşmasının sebebi bölgenin Batı'ya yakın olmasıyla ilgilidir. Zira bu yapılar Osmanlı Devleti'nin gücünün simgesi niteliğinde olacaktı. Buna göre 19. yüzyılda Taksim bölgesinde Topçu Kışlası, Maçka Kışlası, Taşkışla Kışlası, Gümüşsuyu Kışlası, Mekteb-i Harbiye-i Şahane ve Maçka Silahhanesi inşa edilmiştir (İkiz, 2010).

Maçka Silahhanesi 1873 yılında Sultan Abdülaziz (1861-1876) devrinde inşa edildi (Özsavaşçı, 1999). Binası, Sultan Abdülaziz'in bizzat çizdiği bir plana göre gerçekleştirildi ve yapımı on altı ayda tamamlandı (DİA. Komisyon, 2001). Yeni silahhanenin inşasından önce Osmanlı Devleti'nin askeri silah ve malzemeleri Harbiye deposu olarak adlandırılan Aya İrini Kilisesi'nde muhafaza edilmekteydi. Sultan Abdülaziz devrinde ordu için alınan yeni silahlar da Harbiye deposuna konmaktaydı. Maçka Silahhanesi inşa edilip faaliyete başladıktan sonra Harbiye deposundaki yeni askeri silah ve mühimmat Maçka Silahhanesine nakledildi. Bundan sonra bu kurum devletin merkez silahhanesi olarak - Silahhane-i Amire- Osmanlı Devleti'nin yıkılışına kadar işlevini sürdürdü (Okyay, 2017; Şehsuvaroğlu, Askeri Müzemiz).

Silahhanenin kurulduğu mevkide Sultan Abdülaziz devrinden önce başka kurumlar mevcuttu. Günümüze gelinceye kadar birtakım değişimler geçiren bu askeri yapının yerinde daha önce Maçka Kışlası vardı (Özsavaşçı, 1999). Kesin olarak bilinmemekle beraber yapımı II. Mahmut dönemine tarihlendirilen bu kışla iki defa tamirden geçirildi. Birincisi 1831 senesinde kışlanın Mekteb-i Harbiye olarak kullanılması için ikincisi ise 1834/35 yıllarında kışlaya cami, mektep, kütüphane, hamam, hastane vb. yapılar eklemek için yapıldı. 1845 senesinde Mekteb-i Harbiye'nin Pangaltı'ya taşınmasıyla Maçka Kışlası geniş çaplı bir onarıma daha tabi tutularak yapı 1847/48 yılında Mekteb-i İdadi olarak

değerlendirilmeye başlandı. Mekteb-i İdadi işlevinde kullanılan kışlanın hamam ve mutfak bölümlerinde 1853 yılında tadilat yapıldı. Bu askeri yapı daha sonra bir süreliğine boşaltılarak 1855/56 senelerinde Kırım Savaşı'na katılan Fransız askerlerinin tasarrufuna bırakıldı. Maçka Kışlası öncesinde olduğu gibi 1869 yılına kadar hizmet edeceği faaliyetlere uygun olarak bir dizi onarım geçirdi. 1873 senesinde Maçka Kışlasının yerine yine aynı isimle anılan bir silahhane inşa edildi (İkiz, 2010). Sarkis Balyan'a yaptırılan bu silah deposuna ithal toplar, tüfekler ve askeri mühimmat yerleştirildi (Aktepe, 1993). Arşiv belgelerine göre Maçka Silahhanesinin inşası için 955 bin 923 kuruş harcanmıştır (BOA. Y.MTV. 62/7; BOA. İ.DH.1270/99888; BOA. İ.DH.1274/100163.; BOA. İ.DH.1274/100188; BOA. BEO. 1/51.; BOA. BEO. 7/520; BOA. BEO. 149/11175).

İstanbul'da Şişli ilçesinin Maçka caddesi üzerinde yer alan bu silahhane binası, 1955 yılında İstanbul Teknik Üniversitesi'ne devredilmiştir (Okyay, 2017). Günümüzde yapı üzerinde üniversitenin tasarruf ve kullanımı sürmektedir (Dursun, 2019).

3. Maçka Silahhanesinin Bölümleri

Maçka Silahhanesi, kuruluşundan sonra Osmanlı Devleti'nin ana silah deposu olmuştur. Bu silahhane bir milyon adet tüfeği muhafaza edebilecek büyüklükteydi (Zengin, 2015). Arşiv belgelerindeki bilgilere göre Silahhane-i Amirede dört bölüm ve bir de mahzen bulunmaktaydı. Bölümler şunlardı: tecrübehane, marangozhane, muayenehane, asakir koğuşu ve zabitan odasıdır. Zikredilen birimler Maçka Silahhanesinin konumlandırıldığı arazi içerisinde ayrı yapılar olarak inşa edilmiştir. Özsavaşçı'ya (1999) göre silahhanenin yanına daha küçük boyutlu bir idare binası yaptırılmıştır. Söz konusu bina 19. yüzyıl sonlarından itibaren jandarma karargâhı olarak kullanılmıştır.

Tecrübehane ve muayenehane bölümleri, muhafaza ve depolama için kuruma gelen silahların incelenmesinin yapıldığı yerlerdi. Silahhane-i Amirenin Osmanlı Devleti'nin merkez silahhanesi olması nedeniyle bu askeri binada son sistem silahlar ve bu silahlar için tasarlanmış mühimmat bulunmaktaydı. Avrupa'dan sipariş üzerine gelen ve az sayıda da olsa Osmanlı Devleti'nin kendi fabrikalarında ürettiği silahların Maçka Silahhanesine sevkiyatıyla, bu yapı devletin merkez silah deposu haline getirilmiştir. Yalnız bu silahlar Maçka silah deposundaki tüfekliklere yerleştirilmeden önce silahhanenin tecrübehane ve muayenehane bölümlerinde kontrol, deneme ve incelemeleri yapılırdı. Örneğin Maçka Silahhanesinde bulunup tecrübe edilecek mavzer tüfekleri için Ahmet Paşa tarafından istenilen on beş sandık fişek kendisine verilmiş ve on beş sandık daha fişek verilmesi için Tophane Müşiriyetinden izin istenmiştir (BOA. Y. MTV. 61/77).

Silahhane-i Amirede tecrübehane ve muayenehane bölümlerinde kontrol edilip denenilen silahlar, tamire gönderilerek bakım ve onarımı yapılacaklar ile kusursuz bir şekilde kullanıma hazır olup tüfekliklere geri yerleştirilecek silahlar olmak üzere iki kısma ayrılırdı. Kurumun marangozhane kısmında ise Silahhane için gerekli ahşap mamulü tüfeklik, yük tahtası, döşeme tahtası gibi malzemenin üretimi ve gerektiği durumlarda tamiri yapılırdı. Dönemin koşulları itibarıyla bakıldığında silahhanenin pencere çerçeveleri, zemin döşemeleri, tüfeklerin düzenli bir biçimde muhafazası için tasarlanan silahların koyulacağı raflar ve dolaplar (tüfeklikler) ahşaptan imal edilmişti. Teknik bölümlerin yanı sıra Silahhane-i Hümayunda görevli asker ve subaylar için de iki ayrı bölüm mevcuttu.

Maçka Silahhanesi müstemilatındaki diğer bölümler, silahhane ana binasından sonra inşa edildi. Maçka Silahhanesinin arkasındaki bahçe dâhilinde yer alacak tecrübehane, marangozhane ve muayenehane ile asakir koğuşu ve zabitan odasının yapımı ile ilgili belge 10 Nisan 1892 tarihlidir. Buna göre padişahın istizanı üzerine Maçka silah deposunun ardında yapılacak olan bu dört binanın planı çizilmiş, ortaya çıkan taslak proje padişaha sunulmuştur. Osmanlı Devleti'nde kamu ve vakıf binaların çizim, proje ve tahmini inşaat maliyeti, keşif defteri adı verilen defterlere masraf kalemleriyle birlikte detaylıca yazılırdı. İlgili kuruma ait bir keşif defterinden edinilen bilgiye göre bahsi geçen dört yapının (tecrübehane, muayenehane, marangozhane, zabitan odasının da dahil olduğu asker koğuşu) inşaatının Osmanlı Devleti'ne maliyeti 223 bin 323 kuruş olmuştur (BOA. Y. PRK.ASK. 80/117).

Aradan çok bir zaman geçmeden Maçka Silahhane-i Hümayunu arkasındaki bahçeye inşa edilen marangozhane ve diğer birimleri çevreleyen muhafaza duvarının tamiri gerekli görülmüştür. Tamirat işleri için harcanacağı düşünülen meblağ Tophane-i Amire Meclisi Harbiye Dairesine bildirilmiştir. Buna göre eskimiş veya yer yer yıkılmış duvarın onarımı için 360 bin 43 kuruş harcanmıştır (BOA. BEO. 279/20907; BOA. İ. TPH. 2/10; BOA. BEO. 348/26033).

Silahların kullanım süresini uzatması hasebiyle tüfek ve tabancaların temizlenmesi oldukça önemli bir bakım aşamasıdır. Tüfeklerin temizliğinde ve bakımında üstüğü adı verilen malzeme kullanılır. Üstüğü saf pamuktan üretilir. Bu nedenle üstüğünün su, yağ vb. sıvı maddeleri emme özelliği vardır. Silahların bakımı yapılırken iç haznelerinin temizlenmesinde kullanılan özel yağların fazlasını almakta işe yarar. Yani Silahhane-i Amirede üstüğülerin kullanım alanı oldukça geniştir. Bu nedenle Maçka'daki silahhane ambarında bu bezlerin konulabileceği bir mahzen inşa edilmiştir (BOA. İ. TPH. 1/29). Mahzenler genelde binaların bodrum katında yer aldığına göre silahhanenin bodrum katı silahların temizlik ve bakımında kullanılan eşyalar için ayrılmış olmalıdır. Tetkik edilen arşiv belgelerinde bodrum katının üstüğü mahzeni olarak kullanılması haricinde ne şekilde değerlendirildiği konusunda başka bir bilgi yer almamaktadır⁴.

Maçka Silahhanesinin bölümleri ile ilgili Osmanlı Arşivinden elde edilen veriler oldukça kısıtlıdır. Bu nedenle sadece inşa edildikleri konum ve inşaat için sarf edilen meblağ hakkında bilgi verilebilmiştir. Ancak şu ifade edilebilir ki tesisin bölümleri birbirinden farklı ve önemli görevler üstlenmek üzere silahhaneyi tamamlamak amacıyla bina edilmişlerdir.

4. Maçka Silahhanesinin Yönetimi

Dünyada askeriyeden maliyeye, eğitimden kültüre birçok alanda yenilik yapılmış olması nedeniyle 19. yüzyıla değişim çağı da denilebilir. Bu yüzyıldaki değişim ve dönüşüm Osmanlı Devleti'nin idari ve askeri kurumlarında net bir şekilde hissedilmiştir. İlgili yüzyılda ordunun harp sahasındaki kötü vaziyeti devlet ricalini harekete geçirmişti (Çetin ve Doğan, 2018). II. Mahmut Batılı tarzda yeni bir ordu kurma niyetindeydi. Aynı

⁴ Silahhane ile ilgili arşiv belgelerinde bir de silah müzesinden söz edilmektedir. Yıldız'daki Esliha-i Atika Müzesinden sonra Sultan II. Abdülhamit, Mahmut Şevket Paşaya Maçka Silahhanesi önünde yeni ve büyük bir askeri müzenin kurulmasını emretmiştir. Fakat bir müddet sonra bu müzenin kurulmasından vazgeçilmiş ve bu işle görevli komisyon dağıtılmıştır (Şehsuvaroğlu, Askeri Müzemiz). Maçka Silahhanesi binasının karşısında kurulması planlanan ancak gerçekleşmeyen silah müzesinin keşif bedeli o dönemin belgelerine yansımıştır. Müzenin inşası için 4 Mart 1900 tarihli belgede 39 bin 559 lira civarında bir masraf yapılacağı zikredilirken (BOA. Y. MTV. 200/8) 21 Kasım 1902 tarihli başka bir belgede ise Maçka Silahhanesi bahçesine 21 bin 500 lira harcanarak bir silah müzesi inşa olunmasından söz edilmektedir (BOA. Y. MTV.236/110).

zamanda hayata geçireceği reformların toplumun bütün kesimlerini ve devletin tüm kademelerini etkileyeceğinin farkındaydı. Bu nedenle yeni teşkil edilecek kurumların etkili çalışabilmesi için eski kurumların ilga edilmesi uygun bulunmuştu. Yani eski düzenin sürdürülmesini isteyen, devlete ve halka zarar vermeye başlamış Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması gerekiyordu (Acar, 2002). Nitekim Yeniçeri Ocağı Vaka-yi Hayriye olarak bilinen hareketle 1826 yılında kaldırıldı (Ahmad, 2014). Ocağın ilga edilmesine bağlı olarak Yeniçerilikle ilgili her türlü nişan, unvan ve işaretler de lağvedildi. Ağa Kapısı⁵ da Seraskerlik Kapısı olarak değiştirildi (Gündüz, 2013). Seraskerlik kurumunun kuruluşu teşkilatlanmasından sonra gerek barış gerek savaş zamanlarında bütün askeri işler bu dairece yürütülmüş, serasker de Osmanlı kara kuvvetlerinin en yüksek rütbeli komutanı olmuştur (Özcan,1991).

Yeniçeri Ocağının ilgasından sonra Osmanlı Devleti'nin ordu ve asker ihtiyacını karşılayacak yeni bir teşekkül ihtiyacı doğmuştur. Bu nedenle Avrupa orduları ile boy ölçüşebilecek, devletin ve ülkenin güvenliğini temin edebilecek Asakir-i Mansure-i Muhammediye adında askeri donanımına sahip bir ordunun temelleri atılmıştır. Yeni orduya Batı model alınarak kendine özgü kanunname hazırlanmıştır. Bu kanunnameye göre Asakir-i Mansure-i Muhammediye ordusunda terfi işlemlerinde kıdemli olma şartı vardı. Neferlerin kılık kıyafetleri ve iaaşe miktarları da nizamnamede yer alan hususlardı. Bunlara ek olarak 1828 yılında ordunun hiyerarşik düzeninde de düzenlemeler yapılmıştı. Osmanlı askerî lügatinde daha önce sırasıyla tertip, kol ve saf terimleri ile ifade edilen rütbeler yerine alay, tabur ve bölük terimleri kullanılmaya başlandı. Üç taburun birleşmesinden oluşan alayların başına miralay, her taburun başına ise binbaşı tayin edildi. Her alayda komutan yardımcısı olarak bulunan kaymakamlık payesi, binbaşı ve miralay arasında bulunurdu. Ayrıca Asakir-i Mansure-i Muhammediye ordusunun tabur kadrosunda sağ ve sol kolağaları ile birer sancaktar ve birer de kâtip mevcuttu. Her geçen gün biraz daha büyüyen orduda alayların sayısının artması hasebiyle iki alay bir liva kabul edilip komutasına mirliva adında paşa atanmıştı (Çetin ve Doğan, 2018). Bu yeni ordunun teşkilat yapısı ve askeri rütbeleri yeniden düzenlenmiştir. Askeri rütbeler yukarıdan aşağıya şu şekilde idi: Müşir⁶, Ferik⁷, Mirliva⁸, Miralay⁹, Kaymakam¹⁰, Binbaşı¹¹, Sağ Kolağası¹², Sol Kolağası¹³, Yüzbaşı¹⁴, Mülazım¹⁵, Başçavuş¹⁶, Çavuş¹⁷, Bölük Emni ,

⁵ Modernleşme öncesi Osmanlı Devleti'nde yönetim yapıları, yöneticilerin "özel" mekânından, yani "konaklardan" ayrılmış bir "kamu" mekânı değildi. Sözelimi Ağa Kapısı hem Yeniçeri ağasının ailesiyle birlikte ikamet ettiği konağı, hem de yeniçerilerin en üst düzey idare mevkii idi. Yani bir özel mekân, ev, Osmanlı Devleti için devletin temsiline dönük kamusal nitelik taşıyordu. Ayrıntılı bilgi için bkz. (Gürallar, 2009).

⁶ Müşir, 19. yüzyılda askeri bir unvan olarak kullanılmaya başlandı. Müşir unvanının gerçek bir askerî rütbe haline gelmesi ise 1826'da Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasından sonra oldu. Ayrıntılı bilgi için bkz. (Türkmen, 2006). Müşir unvanının mareşal olarak değiştirilmesi ise Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin hazırladığı kanun tasarisının 26 Kasım 1934 tarihinde Meclis Başkanlığı'na sunulmasıyla oldu. "Efendi, Bey, Paşa Gibi Lakap ve Unvanların Kaldırılmasına Dair Kanun" 29 Kasım 1934 tarihinde kabul edildi. Adı geçen kanunun dördüncü maddesine göre askerî rütbelerden adın başına gelmek üzere kara ve havada Müşirlere Mareşal denilmeye başlandı. Ayrıntılı bilgi için bkz. (Yılmaz, 2016).

⁷ 26 Kasım 1934 tarih ve 5290 sayılı kanunun kabul edilmesinden sonra askerî teşkilâta ferikler kolordu komutanı anlamına gelen korgeneral, birinci feriklere de ordu komutanı anlamında orgeneral denilmekteydi. Ayrıntılı bilgi için bkz. (Köprülü, 1995).

⁸ Tuğgeneral. (Türk Dil Kurumu Sözlükleri, 2021).

⁹ Albay. (Türk Dil Kurumu Sözlükleri, 2021).

¹⁰ Yarbay. Ayrıntılı bilgi için bkz. (Ünal, 2008).

¹¹ Binbaşı, Cumhuriyet'ten itibaren Türk ordusunda yüzbaşı ile yarbay arasında bir rütbe olarak yerini almıştır. Günümüzde binbaşı rütbesindeki bir subay genellikle tabur veya buna denk bir birliğin kumandanıdır. Ayrıntılı bilgi için bkz. (Özcan, 1992).

¹² Kıdemli Yüzbaşı, Ayrıntılı bilgi için bkz. (Ünal, 2008)

¹³ Orduda rütbesi üstteğmenle binbaşı arasında olan subay. (Türk Dil Kurumu Sözlükleri, 2021).

¹⁴ Teğmen, (Türk Dil Kurumu Sözlükleri, 2021).

¹⁵ Başçavuş Yeniçeri Ocağı'nın yüksek rütbeli subaylarından biridir. Nizâm-ı Cedid ordusunda ve Asakir-i Mansure-i Muhammediye ordusunda varlığını koruyan çavuş ve başçavuş unvanları, bugünkü Türk ordusunda üst rütbeli astsubaylar için ve onbaşının üstünde bir erbaş rütbesi olarak varlığını sürdürmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. (Köprülü, 1993).

¹⁶ Orduda hesap, yazı, idare ve iaaşe işlerine bakan ve rütbesi çavuşla onbaşı arasında sayılan görevli. (Kubbealtı Lügati, 2021).

¹⁷ On ere kumanda eden asker. (Türk Dil Kurumu Sözlükleri, 2021).

Onbaşı , Nefer (Acar, 2002). Buna göre erden başlayarak yükselen bu rütbe sisteminde Mülâzım, Yüzbaşı, Sol Kolağası, Sağ Kolağası subay; Binbaşı, Kaymakam, Miralay, Ferik, Müşir de üst subay olarak anılmaktaydı (Kalkan, 2019).

1832 yılında Seraskerliğe bağlı bir birim olan Tophane-i Amire Müşirliği kuruldu. Bu birim sayesinde topçu, humbaracı, lağımçı ocakları ile harbiye, levazım ve baruthanelerin idaresi bir çatı altında toplandı (Çelik, 2009). Bu müşirlik III. Selim döneminde kurulan Topçubaşılık kurumunun ilga edilmesinden sonra onun yerine tesis edilmişti (Soyluer, 2013). Böylece Topçubaşılık binasının adı da Tophane-i Amire Müşirliği oldu (Aydüz, 2011).

Silahhane-i Amire personelinin maaşlarının ödenmesi ve silahhanenin ihtiyacı olan tüfek ve bu tüfeklere ait mühimmatın temin edilmesi Tophane-i Amire Müşirliğinin görev ve yetkisi dâhilindeydi. Tophane-i Amire Müşirliği 19. yüzyılda yeni bir isim ve görünümle ortaya çıkmış olsa da aslında Osmanlı Devleti içerik ve işleyiş olarak bu kuruma yabancı değildi. Zaten Yeniçeri Ocağı'ndaki askeri sınıflarda da ordu için silah, mühimmat ve askeri teçhizatın üretimini, bakım ve onarımı yapan birimler vardı. Burada Osmanlı klasik askerî teşkilatındaki işleyiş Asakir-i Mansure-i Muhammediye ordusu kanunnamesi ile yeni bir görünüme kavuşturulmuştur. Osmanlı askeri teşkilatı ve kurumlaşması bir dizi reformla Batılı devletlerin ordu düzenine göre şekillendirilmiştir.

Tophane-i Amire Müşirliği, bünyesindeki kurumların idaresi ile topçu sınıfının ıslahı ve ihtiyaçlarını karşılamada yetersiz kalınca 1843 yılında Tophane-i Amire Meclisi kuruldu (Efe, 2015). Meclisin kuruluş amacı topçu sınıfını düzenlemektir (Küçük, 1988). Bu meclis aynı zamanda Tophane-i Amire mühimmatının imalat, ithalat, fiyat tespiti ve muhasebe işleriyle ilgilenmekteydi. Ancak zikredilen bu görevler daha önce Tophane-i Amire Nezareti'nin denetimindeydi. Tophane-i Amire Meclisinin devreye girmesiyle nezaretin görev ve sorumlulukları azalmıştır. Bu nedenle de Tophane-i Amire Nezareti 10 Mart 1840 tarihinde kaldırılmıştır. Lakin 1844 tarihinde Tophane-i Amire Nazırına maaş verilmiş olmasından dolayı bu nezaretin lağvedilmesinin uzun sürmediği anlaşılmaktadır (Soyluer, 2013).

Tophane-i Amire Meclisi ile ilgili aktarılan bu bilgilere bir de –incelenen arşiv belgelerinde görüldüğü üzere- bu meclisin Harbiye Dairesi adında bir bürosu olduğu da eklenebilir. Maçka Silahhanesinin bakım ve onarımına muhtaç kısımları ve bu iş için istenen para Tophane-i Amire Meclisi Harbiye Dairesi'ne bildirilirdi. Gerekli bulunduğu noktada istenen ücret silahhaneye gönderilmekteydi. Tophane-i Amire Meclisi silah üretimi, bütçe gibi konularla ilgilenirken Tophane-i Amire Meclisi Harbiye Dairesi'ne silahhane personelinin terfi işlerinin yürütülmesi görevi de verilmiştir.

Aynı şekilde Osmanlı ordusunun en yüksek yönetim makamı olan Seraskerlik Müessesesi 1879 yılında kaldırıldı. Yerine Harbiye Nezareti tesis edildi. Ancak 1884 tarihinde Seraskerlik yeniden ihya edildi. Seraskerlik teşkilatında Erkan-ı Harbiye-i Umumiye, piyade, süvari, topçu, istihkâm ve inşaat, sıhhiye, muhasebat-ı umumiye, levazım-ı umumiye ve muhakemat daireleri bulunmaktaydı. II. Meşrutiyet'in ilanına kadar varlığını devam ettiren seraskerlik kurumunun yerini 1908 yılında Harbiye Nezareti almıştır (Efe, 2015).

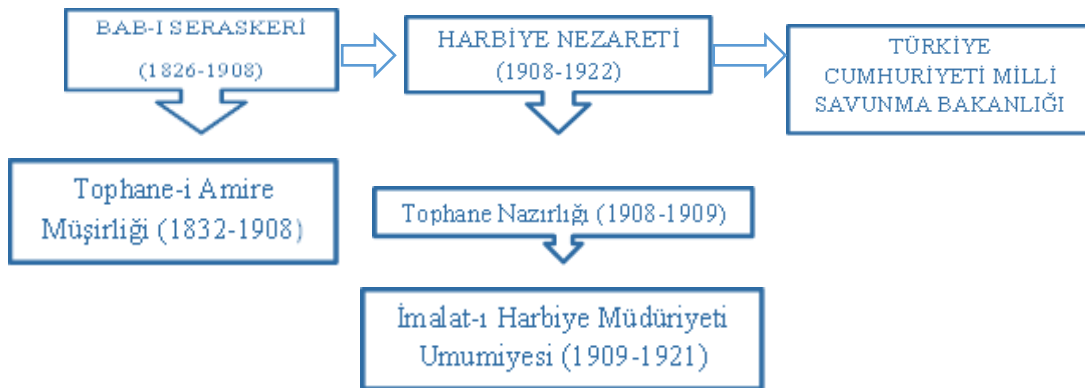

27 Temmuz 1910 tarihinde Devlet-i Aliyye-i Osmaniye Ordusu'nun Teşkilat-ı Esasiye Kanunnamesi açıklandı. Adı geçen nizamnamenin içeriğinde Harbiye Nezareti'nin görev ve yetkilerinden bahsedilmektedir. Buna göre Harbiye Nezareti genel olarak bütün askeri birimlerin ve memur heyetlerinin düzeninden sorumlu olmakla beraber nezaretin en önemli vazifesi orduya silah ve teçhizat temin etmektir. Ayrıca ordunun yıllık bütçesini düzenleyerek Maliye Nezareti ve Meclis-i Mebusana onaylattırarak da Harbiye Nezareti'nin göreviydi (Acar, 2002). Bir de Harbiye Nezaretinde İmalat-ı Harbiye Genel Müdürlüğü adında bir birim bulunmaktaydı. Bu genel müdürlüğe bağlı birimlerde top, tüfek, piyade, topçu mermisi ve tapan gibi ordunun gereksinim duyacağı askeri mühimmat ve teçhizatın üretimi yapılmıyordu (Soyluer, 2013).

Silahhane-i Hümayun ile yukarıda zikredilen kurumlar arasındaki iletişimi Müşir sağlardı. Asakir-i Mansure-i Muhammediye ordusundaki rütbe sıralamasında en üst kademede bulunan Müşir, silahhanenin idaresinden sorumlu personelin amiri konumundaydı. Maçka Silahhanesinde eksik olan silah, mühimmat ve askeri teçhizatın temin edilmesi, silahların ve silahhane binasının bakım ve onarımı, memurların maaş, azil, terfi ve emeklilik işleri silahhane içerisinde önce Müşir'e bildirilirdi. Daha sonra devletin ilgili kurumlarıyla yazışmayı Müşir yürütürdü. Mesele Müşir'e gelinceye kadar önce mirliya, miralay ve onun yardımcısı kaymakam gibi memurlara aktarılırdı. Osmanlı Devleti'nin merkez silah deposu olan Maçka Silahhanesinden çıkacak en son karar Müşir'e aitti. Görev ve yetkilerini Seraskerlik'e bağlı olarak yürüten Tophane-i Amire Müşirliği ve Tophane-i Amire Meclisi'nin yerini nezaretlerin kurulmasından sonra Harbiye Nezareti ve onun Topçu Dairesi almıştır. Yani Müşir'in muhatap olduğu kurumlar ıslahat hareketlerine uygun olarak yıldan yıla değişim ve dönüşüme uğramıştır. Ancak Tophane-i Amire Müşirliğinden İmalat-ı Harbiye Genel Müdürlüğü'ne uzanan süreçte birimlerin adı değişmiş olsa da Maçka Silahhanesinin yönetimi ve işleyişi personel aracılığıyla aynı şekilde sürdürülmüştür (bkz. Şekil 1).

Şekil 1.

Maçka Silahhanesi Yönetiminin Bağlı Bulunduğu Askeri Birimler

5. Maçka Silahhanesinin Personeli ve Özlük İşlemleri

Faaliyet alanları fark etmeksizin bütün kurum ve kuruluşların teşkilatlı bir şekilde işleyebilmesi için insan kaynağı önemlidir. Ülkelerin yönetim anlayışının ya da politika uygulamalarının değişmesi kurumların insan kaynağını kullanma ve idare etme yöntemini de değiştirmektedir. Devletlerin çağa ayak uydurmak istemelerinin bir gereği olarak ortaya çıkan insan kaynağının yönetilmesi oldukça karmaşık süreçtir. Çünkü insan kaynağının yönetim süreci, planlama, organize etme, kontrol etme ve kadrolama gibi birçok aşaması vardır. İşte bu aşamalardan kadrolama süreci insan kaynakları yönetimi olarak adlandırılmaktadır (Göçoğlu, Kurt, 2018). Bir diğer ifade ile işletmelerin hedeflerine ulaşabilmeleri için gerekli olan faaliyetleri yürütebilecek deneyimli elemanın işe alınması, eğitilmesi, geliştirilmesi, motive edilmesi ve değerlendirilmesi işlemine insan kaynakları yönetimi denilmektedir. Bir kurumun insan kaynakları arasında uyum sağlanmasına dair tüm faaliyetler, insan kaynakları yönetimini oluşturur. Bu yönetim anlayışı kurum idaresinde önemli bir yere sahiptir. Çünkü insan kaynakları yönetimi, insan kaynağının sağlanması, istihdam edilmesi ve bu kaynağın en iyi şekilde idare edilmesi için kavramsal bir çerçeve sunmaktadır. İnsanı merkeze koyan bu çerçeve sayesinde hem kurumların amaçlarına ulaşması hem de personelin beklentilerinin karşılanması hedeflenir (Bayraç, 2008).

Maçka Askeri Silahhanesinin de yönetim ve işleyişinde etkin rol oynayan insan kaynağı olarak nitelendirilen silahhane memurları personel ve geri hizmette çalışan personel olarak iki gruba ayrılmaktadır. Rütbeleri, mirliva, miralay, kaymakam veya binbaşı olan silahhane memurları Silahhane-i Amirenin yönetim, teşkilat ve işleyişinden sorumlu idari personel idi. Bu kişilerin yanında silahhanede ambar memuru, müstahdem, bekçi ve tüfekçi de vardı. Silahhanenin yönetimi, tüfekliklerde bulunan silahların durumu, silahhane binasının tahrip olan mahallerinin ilgili birim aracılığıyla padişaha bildirilmesi, personelin azil ve terfi işleri merkez Silahhanenin idari görevlilerinin sorumluluğundaydı. Ambar memuru, bekçi, tüfekçi gibi geri hizmette çalışan personel de idari işlerle ilgilenen memurların maiyetindeydi. Aynı zamanda silahhanenin idari personeli teşkilatlı bir şekilde Maçka Silahhanesinin nizamını sağlamakla görevliydi.

5.1. Silahhane Personelinin Atama ve Terfi İşlemleri

Kurallar çeşitli deneyimler sonucunda ortaya çıkar ve uygulanmak istenen politikaların sınırlarını belirler. Buna göre insan kaynakları yönetimi için geliştirilen ilkelerin odak noktasında insan vardır. İnsan davranışları değişkendir, önceden saptanamaz. Bu nedenle insan kaynakları yönetimi ilkeleri kesin kurullarla sabit kılınmamıştır. Ancak insan kaynakları yönetimi ilkelerine bağlı olarak yönetilen işletmeler başarılı olmaktadır. Ayrıca bu ilkelerin çalışanların işletmeye güven duyması açısından da olumlu etkileri bulunmaktadır (Yılmaz, 2014). Bahsedilen insan kaynakları yönetimi ilkeleri şunlardır: kariyer, yeterlilik (liyakat), güvence, yansızlık ve eşitlik (Erçorumlu, 2017).

Bir işi layıkıyla yapabilme gücüne liyakat denilmektedir. Yani yeterlilik ilkesi, başarılı olma karşısında hak etme anlamına gelir. İnsan kaynakları yönetiminin yeterlilik ilkesi bir işin uygun ve yetenekli kişiye verilmesini belirtmektedir. Bu ilke sayesinde verimli personelin istihdamı kolaylaşır (Deringöl, 2010). İstihdam edilen bireylere kariyer fırsatı da sunulur. Zira insan kaynakları yönetiminin bir diğer ilkesi de kariyerdir. Bu ilke ile bireylerin görevleri itibarıyla edindiği bilgi ve beceri düzeyleri belirlenerek her çalışana

eşit kariyer fırsatlarının tanınması amaçlanır. Kurumun ve çalışanların beklentileri ancak iyi bir kariyer yönetimi ile karşılanabilir (Yılmaz, 2014).

Silahlane-i Amirede çalışan personelin kariyer yolu açıktı. İşinin ehli olan bir memurun terfi işlemleri Asakir-i Mansure-i Muhammediye ordusu için hazırlanan nizamnamede yer alan kurallarla sabit kılınmıştı. Buna göre bir silahlane memurunun binbaşı rütbesine terfi olabilmesi için sağ kol ağalığından gelmesi gerekmekteydi. Örneğin Mehmet Hidayet Efendi Maçka Silahhanesinde müstahdem sağ kolağası iken binbaşılık rütbesine yükselmişti (BOA. MB.İ. 88/164). Mezkûr nizamnamede sol kolağası ve sağ kolağası olarak iki kol ağalığı rütbesinden de söz edilmektedir. Buna göre bir Silahlane-i Amire personelinin binbaşılık payesine yükselebilmesi için evvela sağ kol ağası olması gerekirdi. 23 Kasım 1901 tarihine ait bir arşiv vesikasında Silahlane-i Hümayunda müstahdem Kol Ağası Yusuf Efendi'nin binbaşılığa terfi ettiği bilgisi aktarılmaktadır (BOA. İ. TAL. 265/46). Asakir-i Mansure-i Muhammediye ordusu nizamnamesinde belirtilen rütbe sıralamasına göre Yusuf Efendi'nin sağ kol ağalığından terfi alarak Maçka Silahhanesinde binbaşı rütbesinde görevli olduğu anlaşılmaktadır. İnsan kaynakları yönetiminin yeterlilik ve kariyer ilkelerine göre Maçka Silahhanesi personeli terfi alacağı rütbeyi biliyordu. Çünkü Asakir-i Mansure-i Muhammediye ordusu için teşkil edilmiş olan kanunname maddeleri personelin terfi ve kariyer hakkını güvence altına almaktaydı. Bir diğer ifade ile insan kaynakları yönetimi sayesinde silahlane memurları arasında terfi yüzünden yaşanacak muhtemel bir kargaşanın önüne geçilmiş oluyordu.

Binbaşı¹⁸ payesine haiz olan bir silahlane memurunun alacağı terfi kaymakamlık rütbesi ile sabit olduğundan binbaşının bir anda miralaylığa ya da mirlivalığa yükselmesi söz konusu değildi. Çünkü silahlane memurlarının rütbelerinin terfi bir derece üst seviyeye yapılırdı. Örneğin 30 Ağustos 1897 tarihli bir vesikada Silahlane-i Hümayunda müstahdem Binbaşı İsmail'in rütbesinin bir derece terfi aldığından söz edilmektedir (BOA. İ. TAL. 118/53). Burada Binbaşı İsmail'in yeni payesinin adı söylenmemiş olsa da Asakir-i Mansure-i Muhammediye ordusu nizamnamesine göre binbaşı rütbesindeki bir kişinin alacağı terfi bir üst seviyede olacağından bu rütbe kaymakamlık olacaktı (Özkaya, 2002). Yani binbaşılık payesine sahip bir silahlane görevlisini sırada kaymakamlık rütbesi beklemekteydi. Tüfekhane-i Amirede memur olan lakin Maçka Silahhanesinde vekâleten çalışan Binbaşı İsmail Ağa'nın, Silahlane Kaymakamı Osman Bey'in yerine görevlendirilmesi bu hususa dair önemli bir örnektir (BOA. İ. AS. 25/45). Aynı şekilde Maçka Silahhanesi personelinin Binbaşı Ali Efendi'nin terfi aldığı rütbe de kaymakamlıktır (BOA. İ. TPH.10/41).

Maçka Silahhanesinde kaymakamlık payesinde bulunan bir personelin alacağı terfi miralaylık idi. 10 Mayıs 1908 tarihli arşiv dokümanına göre Maçka Silahlane-i Hümayun memuru Kaymakam Ali Sırrı Bey'e yeni görev tevdi edilmiştir. Padişah tarafından Ali Sırrı Bey'in rütbesinin miralaylığa terfi etmesi münasip görülmüştür (BOA. Y. MTV. 309/49). Kanunname de belirtildiği üzere miralaylıktan sonra terfi edilecek rütbe mirlivalıktı. Miralay Ahmet, Halit, Nureddin, Hayri ve Neşet Paşalar Silahlane-i Amirede

18 Osmanlı Devleti'nin kuruluş döneminden itibaren bilinen binbaşılık payesi İslam öncesi Türk devletlerinde de kullanılmaktaydı. Öyle ki müsellemler ve akıncılardaki bin kişilik birliklere binbaşı rütbesinde bir subay kumanda etmekteydi. Klasik dönem Osmanlı merkezî kuvvetlerinden olan kapıkulu ocaklarında ve eyalet kuvvetlerinde binbaşılık rütbesiyle çok az karşılaşmıştır. Bu paye askeri hiyerarşideki yerini tam manasıyla III. Selim ve II. Mahmut dönemlerinde bulmuştur. Adı geçen padişahlar zamanında tekevvin edilmiş olan Nizam-ı Cedid ve Asakir-i Mansure-i Muhammediye ordularında bin kişilerin kumandanı olan subaylar vazifelendirilmiştir (Özcan, 1992).

mirlivalık makamına atanmışlardır. Zikredilen bu paşalara rütbeleriyle birlikte kılıç verilmiştir (BOA. Y. PRK.SGE. 5/19). Terfi işlerinin resmiyet kazanıp uygulamaya konulması padişahın emri ve Tophane-i Amire Meclisi Harbiye Dairesi'nin izni ile mümkündür.

5.2. Silahhane Personelinin Maaşları

Silahhane-i Amire çalışanlarının maaşlarının ödenmesi Tophane-i Amire Müşirliği tarafından yapılırdı. Lakin burada belirtmek gerekir ki Maçka Silahhanesi amelesine ödenecek maaşın bütçesi padişah tarafından belirlenirdi. Tophane-i Amire ve onun memurları burada aracı konumundaydı. Hatta bu nedenle maaş ödemelerinde gecikmeler de yaşıyor bu da ister istemez silahhane memurlarının tepkisine neden oluyordu. İnsan kaynakları yönetiminin liyakat ilkesi gereği işletme personeli adil ve yeterli ücretle mükâfatlandırılmalıdır. Bireylerin ücretlendirilmesi yaptıkları işle doğru orantılı olmalıdır. Ayrıca çalışanların motive olabilmesi için ücretlendirme sisteminde adalet gözetilmelidir. Maçka Silahhanesi memurları da vazifeleri karşılığında maaş almaktaydı. Ancak incelenen arşiv belgelerinde görüldüğü üzere silahhane memurlarının ücretlerinin ödenmesinde sorunlar yaşıyordu. Bu da personelin iş motivasyonunu olumsuz etkilemekteydi (Tunçer, 2017). Örneğin Maçka Silahhanesi miralay Mehmet Bey ve kulları, silahhane amelesinin maaşlarının ödenmesine ve bahşişlerine engel olmaktaydı (BOA. Y. PRK.ASK. 217/103). Bu nedenle Maçka Silahhane-i Hümayun amelelerinin birkaç aylık ödenmeyi bekleyen birikmiş yevmiyeleri vardı. Bu durumun personel arasında kötü olaylara meydan vermesini önlemek için Tophane-i Amire'ye bir miktar para gönderilmişti. İşçilerin yevmilerinin tesviyesi durumu Tophane-i Amire Müşiriyeti tarafından padişaha bildirilmiştir. Bunun üzerine gerekli meblağ silahhaneye ulaştırılmak üzere bir Tophane-i Amire memuruna teslim edilmiştir (BOA. BEO. 2326/174450; BOA. BEO. 2324/174456). Ancak aradan on gün geçmesine rağmen silahhane amelesinin maaşları ödenmemişti. Maçka Silahhanesi personelinden birkaç kişi ambara gelip içeri girmeyerek birikmiş yevmiyelerinin tamamının ödenmesini istemişlerdir. Bir haftalık ödeme yapılmasını dahi kabul etmemişlerdir. Personel arasında olası bir infiale sebep olmamak için Silahhane-i Amire memurlarına derhal bir maaş verilmesi kararlaştırılmıştır (BOA. BEO. 2334/17539).

Bir kurumda çalışan bireylerin moral ve motivasyonunu düşürerek iş verimliliğini olumsuz etkileyecek bir diğer husus da personelin bulunduğu konumda kendini güvende hissetmemesidir. Çünkü çalışan hizmet verdiği kuruma güvenme ihtiyacını duyar. Endişe ortamında çalışan bireylerden verim beklenemez. Burada insan kaynakları yönetiminin kariyer ilkesi ile güvence ilkesi arasında çok yakın bir ilişki bulunduğu değinmekte de fayda vardır. Çünkü bir işte kariyer sahibi olabilmek için kişinin o işi uzun zamandır yapıyor olması gerekir. Bunun için de birey çalıştığı kuruma güvenmelidir. Birey haksız yere işten çıkarma ya da işi bırakmaya zorlanma gibi tehditlerle karşı karşıya kalmamalıdır. Kurum, çalışanına ağır bir suç işlemediği sürece işten çıkartılmayacağına dair güvence vermelidir (Erçorumlu, 2017).

Silahhane-i Amire'nin işletilmesinde insan kaynakları yönetiminin güvence ilkesine azami ölçüde dikkat edildiği görülmektedir. Osmanlı Devleti'nde memurluk görevini bırakmak zorunda kalan bir personelin kendi isteği doğrultusunda başka bir göreve tayin edilme hakkı vardı. Örneğin Hacı Recep'in oğlu Halim Efendi komiserhane kavası (hizmetli ya da koruma görevlisi) idi. Annesinin hastalığı nedeniyle komiserlikteki

kavaslık görevinden istifa ederek memleketine giden Halim Efendi kendisine Trabzon Vilayeti'nde polislik gibi bir memuriyet verilmesini talep etmiştir. Çünkü kavas Osmanlı Devleti'nde önemli bir makamı koruyan veya o makamdaki idarecinin güvenliğinden sorumlu olan kişi idi. Silah taşıma yetkisi de olan bu güvenlik memurunun görev ve yetkileri polislik ile benzerlik arz ediyordu. Halim Efendi de bu hususu göz önünde bulundurmuş olacak ki yeni memurluk talebi gayet makuldü. Ancak beklenenin aksine Halim Efendi Maçka Silahhanesinde odacılık görevine getirilmiştir. Yani bu memur silahhanenin getir götür işleri ve temizliğinden sorumlu olacak ve vazifesinin karşılığı olarak ona bin 495 kuruş ödenecekti. İşin resmi kısmı Maçka Silahhanesinde ustabaşı olan Çerkez Faik Efendi'ye bildirilmiştir. Bunun yanı sıra Halim Efendi'ye istifa ettiği kavaslık mesleğinden birikmiş bin 382 kuruş parasından bin 11 kuruş 16 para verilmesi buyrulmuştur. Burada Halim Efendi'nin kavaslık görevinde iken bin 382 kuruş olan maaşı onun Osmanlı Devleti'nin merkez silah ambarının müstahdemi olduktan sonra maaşının yüz on üç kuruş artarak bin 495 kuruşa yükseldiğinin özellikle altını çizmek gerekir. Kavaslık ve odacılık görevleri saygınlık olarak ele alındığında kavaslık daha nüfuzludur. Buna rağmen Halim Efendi odacılık vazifesine memur edildikten sonra maaşı daha yüksek olmuştur. O zaman Silahhane-i Amirenin en alt kademesinde bulunan görevliler Osmanlı Devleti'nin diğer birçok memurundan daha itibarlıydı (BOA. HR.SFR.04. 797/91; BOA. HR.SFR.04. 806/76). Öyle ki Tophane-i Amireye mensup İstihkâm Alayı efradından Maçka Silahhane-i Hümayununda müstahdem olan Kastamonulu Ali'nin ikiz doğan çocuklarına belediyece maaş tahsis edilmiştir (BOA. DH. MKT. 824/7).

5.3. Silahhane Personelinin Emeklilik Hakları ve İşlemleri

Maçka Silahhanesi personelinin emeklilik hakları ve işlemleri ile ilgili belgeler incelenirken Harbiye Nezareti ve onun Topçu Dairesi'nin bilgisi ve tasdikinden sıkça söz edildiği görülmüştür. Diğer bir ifade ile askeri bir yapı olan Silahhane-i Amire memurlarının emeklilik işlemleri Topçu Dairesi ve Harbiye Nezareti tarafından yapılırdı. Genel itibarıyla ücretli çalışma hayatından çekilmeyi ifade eden emeklilik kavramı İktisat Terimleri Sözlüğünde şöyle tanımlanmaktadır: “Kişilerin yasalarca belirlenen koşullarda belli bir süre çalıştıktan sonra çalışma hayatından çekilmeleri ve geçmiş hizmetleri karşılığında çalışmaksızın belirli bir gelire hak kazanmaları durumudur.” (Günay, 2021). Mesela 22 Temmuz 1910 tarihli belgeye göre Maçka Silahhanesi memuru Kaymakam Ali Sırrı Bey 38 sene 4 ay 14 gün hizmette bulunmuştur. Bu hizmetine karşılık 2 bin 244 kuruş emeklilik maaşı ödenmesi için Topçu Dairesi'ne ferman buyrulmuştur (BOA. İ. HB. 47/27). Topçu dairesine bağlı Maçka Silahhanesi ketebesinden Ahmet Latif Efendi'nin Tophane-i Amire Sicil-i Ahval şubesinde hazırlanan evraka göre devlet hizmetine başladığında 20 yaşında olduğundan söz edilmektedir. Ahmet Latif Efendi toplam 35 sene 9 ay 7 gün devlet hizmetinde bulunmuştur. Emekli olduğunda 55-56 yaşlarında olan bu memurun bin 514 kuruş maaşla emekli olması Harbiye Nezaretinde onaylanmıştır (BOA. İ.HB. 56/5).

Uzun süre bir kurumda çalışan personelin çalıştığı kuruma yakışmayan bir davranışı olmadan işten ayrılması karşılığında aldığı ücrete kıdem tazminatı ya da ikramiye denilmektedir. Kıdem tazminatı ile uzun bir süre bir iş yerinde sadakatle çalışmış personeli ödüllendirme amacı güdülmektedir (Gürçay, 1986). Bir diğer ifade ile iş sözleşmesinin emeklilik, askerlik, evlilik gibi nedenlerle hukuka uymayan bir fiili bulunmayan personel

çalıştığı kurumdan ayrılırken kıdem tazminatı almaya hak kazanmaktadır (Gül, 2018). Silahhane-i Hümayun memurlarının da emeklilik haklarının yanında kıdem tazminatı¹⁹ alma hakları vardı. Örneğin 23 Mayıs 1911 tarihli arşiv vesikasına göre Ahmet Şevki Efendi Maçka Silahhanesi Başkitabet dairesinden, emeklilik kanunlarının neşrinden önce 997 kuruş maaşla emekli edilmiştir. Zikredilen kanunların yayınlanmasından sonra emekli olan memurlar hem daha fazla maaş almaya hem de 65 seneden fazla çalışmış olanlar gibi ikramiye almaya hak kazanmışlardır. Ahmet Şevki Efendi de devlete 48 sene bağlılık ve fedakârlıkla hizmet ettiğini dile getirerek bu haklardan yararlanmak istemiştir (BOA. ŞD. 3082/34).

Görüldüğü üzere Maçka Silahhanesi personelinin görev süresi bitmiş olsa da maaş konusundaki istekleri her zaman dikkate alınmıştır. Emekli olmaları onların tatmin olacakları bir maaş istemelerine engel teşkil etmemiştir. Kaymakamlık rütbesine haiz memurlar 38 senede, Başkitabet dairesi memurluğundan emekli olanlar ise 48 sene gibi uzun yıllar verilen hizmetlerin sonunda emekli olabilmişlerdir.

5.4. Silahhane Personelinin Azil ve Ceza İşlemleri

Rüşvet, zimmete mal geçirme, görevi ihmal ve görevi nedeniyle elinde bulunan yetkiyi kötüye kullanma, örf ve adette yeri olmayan ahlaki ananelerden mahrum davranışlarda bulunma ve sair hususlar Osmanlı Devleti'nde memur olan kişilerin vazifelerinden azledilmelerine sebep olmaktaydı (Kaya, 2014; Yılmaz, 2019). Çünkü bir memurun görevini kötüye kullandığı halde cezalandırılmaması kurumda disiplinsizliğe yol açar dolayısıyla da verimin düşmesine sebep olur. Kurumların belirlediği ve işçilerinin de uymakla yükümlü olduğu kurallara disiplin denir. Disiplin kurallarına uyulmadığı takdirde ortaya çıkan duruma karşılık uygulanan yaptırım ise cezadır. Disiplin ve ceza stratejileri personeli doğru davranmaya, saygı, hoşgörü ve tevazu göstermeye iter. Böylece kurumdaki verimlilik de artar (Tunçer, 2017).

Disiplin ve ceza ayrı şeylerdir. Disiplin sebep, cezası ise bir sonuçtur. Bir disiplinsizlik neticesinde cezalandırılacak personelin sicili iyi araştırılmalı ve öyle ceza verilmelidir. Cezalandırmada adil olunmalıdır. Aynı disiplinsizliği yapanlar arasında adam kayırma yapılmamalıdır (Tunçer, 2017).

Maçka Silahhanesi personelinin görevinden azledilmesi ya da cezalandırılması kurumda yaşanan disiplinsizliği önlemek amacıyla yapılmaktaydı. Osmanlı Devleti merkez silahhanenin yönetim ve işletilmesini olumsuz etkileyecek her türlü girişimin önüne geçmek istemiştir. Buna göre Silahhane-i Amire personelinin görevinden azledilmelerindeki ortak nokta mesleklerine uygun olmayan hallerde bulunmalarındır. İhraç edilme sebepleri açıkça söylenmemiştir. Örneğin 3 Temmuz 1902 tarihine ait dört adet arşiv vesikasında silahhane amelelerinden bazılarının uygunsuz hallerinden dolayı memleketlerine gönderildiğinden söz edilmektedir (BOA. ZB. 411/31). Bu kişiler Ali Osman ve Salih (BOA. ZB. 437/31), Diyarbakırlı Mahmut b. Mehmet (BOA. ZB. 420/155) ve Kırşehirli Halil b. Hasan'dır (BOA. ZB. 396/35). Adı geçen Maçka Silahhanesi memurları görevlerinden ihraç olunduktan sonra memleketlerine sürgüne gönderilmiştir. İstanbul'a geri dönmelerine de engel olunmuştur. Bu demek oluyor ki Osmanlı Devleti'nin

¹⁹ Kıdem tazminatının tazminat, ikramiye, ücret, işsizlik sigortası ya da kendine özgü bir kurum olduğu görüşleri vardır. Ayrıntılı bilgi için bkz. (Akbrıyık, Koç, 2011).

merkezi ve burada yer alan Silahhane-i Hümayun ile zorunlu olarak bağlantıları kesilen personelin affedilerek göreve geri dönmesi söz konusu değildi.

Askeri kurum içerisinde uygunsuz hallerde bulunan memurların yaptıkları hataya karşı devletle aralarına net bir sınır çizilmiş olsa da ihraç edilen personelin özlük haklarında herhangi bir değişikliğe gidilmezdi. Maçka Silahhanesinde müstahdem iken ihraç olunan Mustafa adlı şahsın görevini ifa ettiği dönemden kalma kurumdan 2 bin 311 kuruş birikmiş alacağı vardı. Memurun görevinden uzaklaştırılıp memleketine sürgün edilmesinden sonra devlette olan hakkı saklı idi. Alacaklarının ödenmesi için padişah tarafından silahhanenin yetkili birimine ferman yazılmıştır (BOA. ZB. 365/131). Maçka Silahhane-i Hümayunu amelesi iken hizmeti bırakmış olan Mahmut Şerif'in kurumda birikmiş alacağının (2 bin 773 kuruş) ödenmesi için Tophane-i Amire muhasebesiyle Harbiye Dairesi'nden yazı yazılmıştır (BOA. BEO. 3376/253170).

Maçka Silahhanesi personelinin görevlerinden uzaklaştırılmaları sadece uygunsuz hareketlerinden dolayı olmuyordu. Devletin bir kurumunda çalışıp geçici olarak Silahhane-i Amire'de istihdam edilen memurlar da vardı. Buna göre haddizatında Tophane-i Amire Sanayi Alayı personeli olan Mülazım-ı Salis, İstanbullu Galib Hayri, Bosnalı Aşir Mustafa, Lofçalı Mehmet İsmail, İstanbullu Hüsnü Hüseyin, Hüseyin Ahmed, Ankaralı Osman Mehmet, Çankırlı Mustafa İsmail, Selanikli Mustafa, Prizrenli Yahya Nureddin ve Erenköylü Süleyman Recep ağalar bir süre Silahhane-i Hümayun personeli olarak çalışmışlardır. Merkez Silahhanesindeki hizmetlerine son verildikten sonra bu memurlar kendi birimleri olan Tophane-i Amire Sanayi Alayına geri iade edilmişlerdir (BOA. BEO. 3376/253197; İ. HUS. 168 /105).

Maçka Silahhanesi personelinin hatasından dolayı görevinden azledilmeyip cezalandırıldığı da olurdu. Konu ile ilgili sadece bir tane arşiv belgesine rastlanmıştır. Buna göre 22 Ekim 1919'da Maçka Silahhanesi muhafaza memurlarından Mehmet oğlu Adil on beş sene kürek cezasına²⁰ çarptırılmıştır (BOA. BEO. 4597 /344718).

5.5. Memurların Aldığı Nişan ve İmtiyazlar

Kurum ve kuruluşlar bünyesinde çalıştırdığı personeli ücret ve ödül sistemi ile motive ederek mevcut insan kaynağını kurumun hedefleri doğrultusunda kullanmaktadırlar (Yılmaz, 2019). Devlet katında kişi ya da kurumlar bir alanda başarı gösterdiğinde ödüllendirilmektedir. Teşvik niteliğinde bir uygulama olan ödüllendirmenin mahiyeti dönemine göre farklılık göstermektedir. Örneğin Osmanlı Devleti'nde askeri ve mülki idarede üstün başarı gösteren personele rütbe nişanı ve imtiyaz armağan edilmiştir. Maçka Silahhanesi memurlarının taltifi için çok üstün bir hizmet göstermelerine gerek yoktu. 22-23 Eylül 1892 tarihli arşiv belgelerinde aktarıldığı gibi silahhane memurları bazen sadece görevlerini çok iyi bir şekilde yaptıkları için dahi ödüle layık görülüyorlardı. Maçka Silahhanesinin döşeme ızgaraları ve ahşap tüfeklikleri gibi eksiklerinin tamamlanması ve sandıklarda bulunan mavzer tüfeklerinin bakım ve onarımı yapılarak mükemmel hale getirilmesinde emek sarf etmiş olan Maçka Silahhanesi Ambar Memuru Kaymakam Hidayet ve Kaymakam Osman Bey'e dördüncü rütbeden Nişan-ı Osmani verilmiştir. 8.65 ve 9.65 çapındaki mavzer tüfeklikleri ile silah türlerinin noksanları tamamlanmış ve

20 Kürek cezası ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Mehmet İpşirli, "Kürek Cezası", Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları İslam Ansiklopedisi, (C. Ek-2) İslam Araştırmaları Merkezi, 2016; Mehmet İpşirli, "XVI. Asrın İkinci Yarısında Kürek Cezası ile İlgili Hükümler", İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi, S. 12, 1982, 203-248.

yağlanmıştır. Temiz kalmaları için üzerleri örtü ile kapatılmıştır (BOA. Y..MTV. 67/115; BOA İ..TAL. 5 /4). Silahhane-i Amire personelinin bu ve buna benzer hizmetlerine karşılık başka memurlara da rütbe nişanı verilmiştir. Silahhane-i Hümayun'da müstahdem Halil Bey'e üçüncü rütbeden (BOA. İ..DH.1094/85812) müstahdem Kaymakam Osman Bey'e de dördüncü rütbeden Nişan-ı Osmani verilmiştir (BOA. İ..TAL. 57/79).

İncelenen dokümanlarda silahhane personeline imtiyaz madalyası verildiğine dair sadece bir belgeye rastlanmıştır. Bu vesika 1 Aralık 1898 tarihlidir ve belgede Silahhane-i Amire memuru Kaymakam İsmail Bey'e gümüş imtiyaz madalyası verildiğinden söz edilmiştir (BOA. İ..TAL.157/47).

10 Ağustos 1905 tarihli bir belgeye göre de Maçka Silahhane-i Hümayun memuru Kaymakam Ali Sırrı Bey iyi hizmetinden dolayı ödüllendirilmiştir (BOA. İ..TAL.370/28). Lakin memurun nişan, madalya, aylık artırma ve sair gibi bir şeyle mükâfatlandırıldığı ayrıntılı bir şekilde açıklanmamıştır. Yine aynı memurla ilgili 10 Şubat 1906 tarihli belgede üçüncü rütbeden nişan verildiğinden bahsedilmektedir (BOA. Y..MTV.294/89).

6. Maçka Silahhanesinin İşleyişi

Osmanlı Devleti'nin merkez silahhanesi olan Silahhane-i Hümayunun gerek yapı olarak gerekse işleyiş olarak oldukça düzenli bir teşkilatlanması vardı. Alman Mavzer fabrikasından İstanbul'a silah gönderilmesi hususu anlaşma ile sabit kılınmıştı. Silahhane-i Amire tüfekliklerine yerleştirilmek üzere Almanya'dan kabilelerle gelen Mavzer silahları sandık içerisinde taşınmaktaydı. Sandıklarda sadece Mavzer tüfekleri değil, bu tüfeklere ait mühimmat da bulunurdu. İçleri silah ve mühimmat dolu olan sandıkların Mavzer fabrikasından İstanbul'a ulaştırılmak üzere yola çıkarılması, Osmanlı Devleti'nin Muayene Komisyonu tarafından bildirilen resmi yazı sonrasında yapıldı (BOA. Y. PRK.ASK. 54/86).

Osmanlı Devleti için sipariş edilmiş olan Mavzer silahları Osmanlı ülkesine Lloyd Kumpanyası aracılığıyla getirilmekteydi²¹. Kumpanyaya bağlı Silah ve mühimmat yüklü vapurlar İstanbul limanına Çanakkale Boğazı'ndan geçerek ulaşırdı. Kumpanyanın gelişi Bahr-i Sefid Boğazı Muhafızlığı Vekâlet'inden yazılan telgrafname ile Tophane-i Amirenin ilgili birimlerine bildirilirdi. Gelen silahlar Tophane-i Amireye sevk edilinceye kadar liman başkanlığı tarafından mavna da denilen yük teknesi içerisinde bekletilirdi. Yani silahların asıl ulaşması gereken Maçka Silahhanesine gitmeden önce ithalat yoluyla Osmanlı ülkesine girmiş olan silah ve mühimmatların nereye ne kadarının verileceği kayıt altına alınmıyordu. Bu kayıt işlemi Tophane-i Amirede yapılmaktaydı. Burada silahhaneye teslim edilecek silahların cins ve miktarının kaydedildiği defterler bulunurdu. Deftere kayıt yapan memur silahların cinsi ve miktarı ile ilgili not ettiği bilgilerden sorumluydu. Sonuç olarak Silahhane-i Amire'ye gönderilecek silahlar Tophane-i Amire başkanlığına bildirilirdi (BOA. Y. MTV. 46/114; BOA. Y.PRK.ASK. 67/54; BOA. Y.PRK.ASK. 83/61).

Mabeyn-i Hümayun, Osmanlı sarayında devlet işlerinin görüşüldüğü bir kurumdu. Silahhane-i Amireye Alman Mavzer fabrikalarından sipariş üzerine gelen silahların kasaturalı-kasaturasız ya da piyade-süvari gibi özellikleri Mabeyn-i Hümayunda bulunan

21 Lloyd Kumpanyası hakkında geniş bilgi için bkz. M. Emre Kılıçaslan, Osmanlı Kıyılarındaki Batı: Avusturya Lloyd Buharlı Kumpanyası, (1. Baskı), Libra Kitapçılık ve Yayıncılık, 2019.

defterlere kaydedilirdi. Çünkü mavzer fabrikalarında üretimi yapılan silahların özellikleri teknolojik gelişmelere paralel olarak yıldan yıla farklılık göstermekteydi. Silah üretimindeki rekabete bağlı olarak devletler her geçen gün kullanım alanı daha geniş ve taşınması daha kolay silahlar üretmeye başlamıştır. Son sistem silahların ebadı küçüldükçe fiyatı da diğer tüfeklere göre pahalılaşmaktaydı. Bir sandıkta kaç adet silah bulunduğu bilgisi ile silahları taşıyan kabilelerin numaraları da Mabeyn-i Hümayun defterlerine işlenen bilgiler arasındaydı (BOA. Y. MTV. 37/78; BOA. Y. MTV. 38/20; BOA. Y. MTV. 38/44; BOA. Y. MTV. 38/36).

Ücreti Maliye Nezareti tarafından ödenmiş olan silah ve mühimmatlar (BOA. Y.PRK.ASK. 46/107). Silahhane-i Hümayun tüfekliklerine belli bir plan dâhilinde yerleştirilirdi. Yapılan bütün işlemler hükümdarın bilgisi ve onayı ile gerçekleşirdi. Mabeyn-i Hümayunda kayıt işlemi bitmiş olan tüfeklere ait bilgiler ambar memuruna onaylatılırdı (BOA. Y. MTV.43-37). Maçka Silahhanesine gelen silahların cins ve miktarı ile ilgili bilgiler ambar memuruna tasdik ettirilmeden tüfekliklere konulmazdı (BOA. Y. MTV. 85/58). Çünkü ambar memurunun onayladığı bilgilerin bulunduğu belgeyi padişaha sunma yükümlülüğü vardı (BOA. Y. MTV. 61/64).

Sevkiyat memurları marifetiyle silahhane deposunda toplanan silah ve mühimmatlar saraya bildirilmekteydi. Almanya'dan kabilelerle gelen silah ve mühimmatın hepsi bir anda indirilmezdi. Vapurdan ilk etapta çıkarılan sandıklar Saray-ı Hümayun dâhilindeki depolara nakledilirdi. Geri kalan sandıklar ise gönderileceği yere gidene kadar Topkapı Sarayında korunmaktaydı (BOA. Y. PRK.ASK. 79/11).

Silahhane-i Hümayun tüfekliklerine yerleştirilmek üzere Mavzer fabrikasından sipariş edilen silah ve mühimmatlar hemen yerine konulmazdı. Almanya'dan gelen silahlar ve bunlara ait mühimmatlar önce kontrol edilirdi. Burada şunu da belirtmek gerekir ki silahların denetimini yapan silahhane personeli ile mühimmatın denetimini yapan silahhane personeli farklıydı. Mühimmat kontrolünü mirliva, kaymakam ve ustabaşı, silahların incelemesini ise mühendis ve usta yapmaktaydı. Yapılan kontrol sonucunda işlevini tam olarak yerine getiremeyen arızalı silahlar tespit edilirdi. Bu silahlar sağlam tüfek ve ona ait mühimmattan ayrılır, Maçka Silahhanesine konmaz, buradan tamir için Tüfekhane-i Amireye gönderilirdi. Burada bakım ve onarım ihtiyacı olan silahlar mirliva unvanına sahip memur tarafından elden geçirildikten sonra Maçka silah ambarına sevk edilmekteydi. Maçka Silahhanesi tüfekliklerinde sadece sağlamlığı tescillenen silahlar bulunmaktaydı (BOA. Y. MTV. 60/97; BOA. Y. MTV. 62/28).

Silahhane-i Amire deposunda silahların bakımına, onarımına ve temizliğine önem verilirdi. Ambar memurları aracılığıyla yapılan denetimlerde tamire muhtaç silahlar Tophane-i Amireye ya da Tüfekhane-i Amireye sevk edilirdi. Bu nedenle muayenesi yapıp sorunlu olan silahların ayırt edilebilmesi için nakledilecek silahların konulduğu sandıklar işaretlenmiştir. Tamiri gereken silahlar mirliva, kaymakam ve memurlar tarafından üzerinde bir (1) ve Arapça mim harfi (ع) işareti bulunan sandıkların içine konulmuştur. Maçka Silahhanesindeki mavzer tüfeklerinin muayenesi için Almanya'dan da ustalar getirilmiştir. Tamiri yapıp kullanıma hazır hale getirilen silahlar tekrar Maçka Silahhanesi ambarına geri gönderilirdi (BOA. Y..MTV. 67/6; BOA. Y.MTV. 61/104; BOA. Y..MTV. 63/53; BOA. Y.MTV. 62/66; BOA. Y..MTV. 64/97).

7. Sonuç ve Öneriler

On dokuzuncu yüzyılda Osmanlı Devleti'nde başta askeri sahada Batılılaşma, yenileşme ve bu doğrultuda kurumlaşma çabalarının sürdürüldüğü bilinmektedir. Yeni ordu kurma faaliyetlerinin ardından askeri birimlerin çeşitli ihtiyaçlarını karşılayacak nitelikte, öncekilerden farklı ve döneme uygun kurumlar kurma çabaları da devam ettirilmiştir. İşte devletin bu yöndeki planlı çalışmalarının sonuçlarından bir tanesi de Maçka Silahhanesidir. Bu silahhane kurumsal yapı, konumlandığı mevki ve üstlendiği görev itibarıyla devlet açısından büyük önem arz etmiştir. Şöyle ki burası öncelikle devletin merkez silahhanesi konumunda olmuş, ana silah ambarı görevini üstlenmiştir. Hem Avrupa ülkelerinden satın alınan ithal silahlar, hem de ülke içindeki bazı üretim tesislerinden, atölyelerden getirilen cephaneye burada toplanmış ve depolanmıştır. Silahhanedeki silah ve mühimmat ihtiyaç duyuldukça kışla, tabur ve alay gibi ordu birliklerine, jandarma birimlerine hatta kalelere buradan sevk edilmiştir. Bu yönüyle silahhane Osmanlı Devleti'nin askeri lojistiğinde de önemli bir rol oynamıştır.

Maçka Silahhanesi oldukça geniş ve stratejik bir bölgede, İstanbul'un Batı'ya yakın mevkiinde inşa edilmişti. Batı mimarisi tarzında yapılmış ve Avrupalı devletlerden alınan nizamnamelere uygun olarak teşkilatlandırılmıştı. Bu özelliklere bakıldığında Osmanlı Devleti'nin Batılılaşma politikası, silahhane üzerinden de okunabiliyordu.

Silahhane-i Amire, on dokuzuncu yüzyılın son çeyreği arifesinde devlet tarafından büyük önem verilerek kurulmuş modern bir askeri tesisti. Bu tesis aynı zamanda bir yerleşke özelliği taşıyordu. Silahhane ana binası yanında kurumun işleyiş düzenine uygun inşa edilmiş eklenti yapılar bulunmaktaydı. Silahların bakımı, onarımı ve muayenesi için kurulmuş yardımcı binaların hepsi hem birbirleriyle hem de ana silahhane binası ile iletişim halindeydi. Tecrübehanedeki deneme atışlarında veya muayenehanede bölümden kontrolde silahlarda sorun tespit edildiğinde tamir işlemine gerek olup olmadığına karar verilir. Bakım ve onarımı gereken tüfekler Tophane-i Amire ya da Tüfekhane-i Amireye gönderilirdi. Onarım işlemi tamamlanan silahlar Maçka Silahhanesine geri getirilerek tüfekliklere yerleştirilirdi. Silah ve mühimmat sipariş edilmesi ve sonrasında gelişen her aşama Tophane-i Amire ve onun birimlerine bildirilmekteydi. Silahhane-i Hümayuna getirilen ithal silahların cins ve miktarı Mabeyn-i Hümayunda bulunan defterlere kaydedilirdi. Nitekim yapılan her işlem Osmanlı Devleti'nin ilgili askeri kurum ve kuruluşlarında çalışan personel aracılığıyla padişaha aktarılmaktaydı.

Maçka Silahhanesinde askeri unvanlara sahip personel ile silahların bakım ve onarımı ile ilgilenen geri hizmette çalışan memurlar ve hizmetliler bulunmaktaydı. Silahhanede geri hizmette çalışan ameleler mirliya, miralay, kaymakam ve binbaşı gibi unvana sahip personelin idaresi altında çalışmaktaydı. Bir diğer ifade ile Silahhane-i Amirenin yönetim ve işleyişi bu personel aracılığıyla yürütülmekteydi.

Tespit edilebilen arşiv vesikalarına göre Maçka Silahhanesinin teşkilat ve işleyişinde Tophane-i Amire Müşirliği, Tophane-i Amire Meclisi ve Harbiye Dairesi, Harbiye Nezareti ve Topçu Dairesi birimleri önemli rol oynamıştır. Silahhane personelinin ihtiyacı olan askeri mühimmatın verilebilmesi için Tophane-i Amire Müşirliğinin bilgisi ve onayı gerekmektedir. Aynı şekilde merkez silahhanesi personelinin maaşının ödenmesi de Tophane-i Amire Müşirliğinin kararıyla yapılmıştır. Askeri bir yapı olan bu merkez silahhanesinin

yönetim merkezi önceleri Tophane-i Amire ve onun birimleri iken nezaretlerin kurulmasından sonra bu merkez Harbiye Nezareti ve onun Topçu Dairesi olmuştur.

Özcesi bu makale iyi örgütlenmiş insan kaynağının Maçka Silahhanesinin yönetim ve işleyişini nasıl etkilediğini açıkça göstermektedir. Yönetim ilkeleri temel alınarak idare edilen silahhanenin memurları kurumun düzenli bir şekilde çalışmasında etkin rol oynamıştır. Kurum ve kuruluşlardan beklenen verimin alınabilmesi için en etkili yöntemlerden biri insan kaynakları yönetiminde liyakat ilkesinin gözetilmesidir. İncelenen dönemde Silahhane Memurlarının görevinde yükselmesinde, ödüllendirilmesinde ya da cezalandırılmasında liyakat ilkesine dikkat edildiği kanaati hasıl olmuştur. Bu durum personelin işine odaklanmasına ve kurumdan beklenen görevin yerine getirilmesine katkı sağlamıştır.

Maçka Silahhanesi gibi Osmanlı Devleti'nin İstanbul'daki Yıldız Silahhanesi, Orhaniye Silahhanesi ve Tuğla Harmanı Silahhanesinin işleyişleri de incelenmelidir. Bu konuların araştırılması Osmanlı Devleti'nin merkez silahhanesinin yönetim ve işleyişiyle İstanbul'daki diğer askeri silahhanelerin yönetim ve işleyişlerinin karşılaştırılmasına imkân sunacaktır. Maçka Silahhanesinin işletilmesinde önemli bir yere sahip olan insan kaynağına ayrılan bütçe de ayrı bir çalışma konusu olabilir. Bunlara ek olarak Silahhane-i Amire'nin bölümlerindeki işleyişin ele alınmasıyla özgün çalışmaların ortaya çıkacağı umulur.

Kaynakça

- Acar, K. (2002). *Seraskerlik'ten Harbiye Nezareti'ne: Türkiye'de Genel Kurmay Başkanlığı ve Milli Savunma Bakanlığı'nın Temeli*, Eskişehir: Yüksek Lisans Tezi.
- Ahmad, F. (2014). *Bir Kimlik Peşinde Türkiye*, (S. C. Karadeli, Çev.; 5. Baskı), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Akbiyık, N., Koç, M. (2011). “Kıdem Tazminatı ve Kıdem Tazminatı Fonunun İktisadi ve Sosyal Sonuçları”, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 16(3), 253-284.
- Aktepe, M. M. (1993). *Vak'a-Nüvis Ahmed Lütfi Efendi Tarihi*, (C. 15), Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Aydüz, S. (Mayıs-Ağustos 2011), “Osmanlı Silahları, Silah Üretim Merkezleri ve Literatürü Tarihi”, Tarih Okulu, S. 10, 1-37.
- Bayraç, A. (2008). *İşletmelerde Stratejik İnsan Kaynakları Yönetiminde Eğitim ve Geliştirme*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çelik, Y. (2009). Serasker, *Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları İslam Ansiklopedisi*, (C.36), İslam Araştırmaları Merkezi.
- Çetin, S., Doğan, A. (2018). “Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye Ordusunun Kurulması ve Amasya'ya Yansımaları”, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 17 (3), 1174- 1185.
- Deringöl, H. (2010). *Tarihsel Gelişimi İçinde İnsan Kaynakları Yönetimi Anlayışı, Amaçları ve Fonksiyonları Üzerine Çukurova Bölgesinde Faaliyet Gösteren İşletmelerde Bir Araştırma*, Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü.
- DİA Komisyon. (2001). İstanbul [Sanat], *Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları İslam Ansiklopedisi*, C. 23, İslam Araştırmaları Merkezi.
- Dursun, G. (2019). *Sultan Abdülaziz Dönemi Mimarlığı: İstanbul Örnekleri*, Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Efe, İ. (2015). *Orduda Islahat ve Ordu Müfettişlikleri (1908-1920)*, Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Erçorumlu, M. (2017). *Çalışan Memnuniyetinin İnsan Kaynakları Yönetimi Üzerindeki Etkinliği: Ankara İlinde Otel Uygulaması*, Yüksek Lisans Tezi, Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Göçoğlu, V., Kurt, İ. D. (2018). “Kamu Kurumlarında İnsan Kaynakları Yönetimi ve Teknoloji: Gelecek Odaklı Bir Değerlendirme”, *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 1 (3), 357-367.
- Günay, U. (2021). *Emeklilik Dönemindeki Refah İçin Bireysel Finansal Planlamanın Önemi: Sigorta Sektörü Çalışanları İçin Bir Anket Uygulaması*, Doktora Tezi, İstanbul Ticaret Üniversitesi Finans Enstitüsü.
- Gül, S. (2018). *Kıdem tazminatının TMS ve Vergi Mevzuatı Açısından İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Okan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gürallar, N. (2009). “Kamu - Kamusal Alan - Kamu Yapıları - Kamusal Mekân: Modernite Öncesi ve Sonrası için Bir Terminoloji Tartışması”, *Mimarlık Dergisi*, (350), <http://www.mimarlikdergisi.com/> (Erişim Tarihi 02.08.2021/14.09).
- Gürçay, C. (1986). *Kıdem Tazminatının Gelişimi ve Kıdem Tazminatı Fonu*, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- İkiz, D. (2010). *Maçka Silahhanesinin Tarihsel Gelişimi, İ.T.Ü. Maçka Binası Olarak Kullanımı ve Koruma Sorunları*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- İpşirli, M. (2016). *Kürek Cezası, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları İslam Ansiklopedisi, (C. Ek-2) İslam Araştırmaları Merkezi*.
- ..... (1982), “XVI. Asrın İkinci Yarısında Kürek Cezası ile İlgili Hükümler”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi*, S. 12, 203-248.
- Kalkan, N. (2019). *Osmanlı Ordusunda Küçük Zabıtlık (Astsubaylık) (1880-1914)*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kaya, S. (2005). *Tanzimat Dönemi Osmanlı Ordusu (1839-1876)*, Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kaya, M. (2014). *II. Abdülhamit Döneminde Ispartalı Memurlar (Sicill-i Ahvâl Kayıtlarına Göre 1879-1909)*, Yüksek Lisans Tezi, Isparta Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi.
- Kılıçaslan, M. E. (2019). *Osmanlı Kıyılarındaki Batı: Avusturya Lloyd Buharlı Kumpanyası, (1. Baskı)*, Libra Kitapçılık ve Yayıncılık.
- Köprülü, O. F. (1995), Ferik, *Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları İslam Ansiklopedisi, (C. 12)*, İslam Araştırmaları Merkezi.
- ....., (1993), Çavuş, *Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları İslam Ansiklopedisi, (C. 8)*, İslam Araştırmaları Merkezi.
- Kubbealtı Lügatı, “Bölük Emini”, Erişim Tarihi 29.07.2021/ 17:30, <http://www.lugatim.com>.
- Küçük, C. (1988). Abdülmecid, *Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları İslam Ansiklopedisi*, İslam Araştırmaları Merkezi.
- Okyay, Z. (2017). *Sermed Muhtar'ın Topkapı Sarayı Hümayunu Meydanında Kâ'in Müze-i Askeri-i Osmanî Züvârına Mahsûs Rehber*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özcan, A. (1991). Bab-ı Seraskerlik, *Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları İslam Ansiklopedisi, (C. 4)*, İslam Araştırmaları Merkezi.
- ..... (1992). Binbaşı, *Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları İslam Ansiklopedisi, (C. 6)*, İslam Araştırmaları Merkezi.
- Özkaya, Y. (2002). Kaymakam, *Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları İslam Ansiklopedisi, (C. 25)*, İslam Araştırmaları Merkezi.
- Özsavaşçı, A. (2005). “Kentsel Değişim ve Dönüşüm Sürecinde Taksim-Maçka Yeşil Alanı”, *Mimar. İst.*, 5 (16), www.mimarist.org (Erişim Tarihi 19.08. 2020/ 15:30).
- Özsavaşçı, A. (1999). *Taksim Maçka Yeşil Alanının Değişim Sürecine Eleştirel Bakış*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Şahin, V. (2021). *Maçka Askeri Silahhanesi'nin Teşkilat ve İşleyişi*. Yüksek Lisans Tezi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Soyluer, S. (2013). *Osmanlı Silah Sanayii'nde Modernleşme Çabaları (1839-1876)*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Şehsuvaroğlu, H. Y. (...). “Askeri Müzemiz”, <https://core.ac.uk/download/pdf/38305297.pdf> (Erişim Tarihi: 25.05.2021).
- Tunçer, M. (2017). *Stratejik İnsan Kaynakları Yönetimi ve Liyakat İlkesi: Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, İzmir Katip Çelebi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Türk Dil Kurumu Sözlükleri, Güncel Türkçe Sözlük, “Mirliva”, Erişim Tarihi 29.07.2021/ 17:24, <https://sozluk.gov.tr/>.
- Türk Dil Kurumu Sözlükleri, Güncel Sözlük, “Miralay”, Erişim Tarihi 29.07.2021/ 17:40, <https://sozluk.gov.tr/>.
- Türk Dil Kurumu Sözlükleri, Güncel Sözlük, “Yüzbaşı”, Erişim Tarihi 29.07.2021/18:00, <https://sozluk.gov.tr/>.
- Türk Dil Kurumu Sözlükleri, Güncel Sözlük, “Mülazım”, Erişim Tarihi 29.07.2021/18:07, <https://sozluk.gov.tr/>.
- Türk Dil Kurumu Sözlükleri, Güncel Sözlük, “Onbaşı”, Erişim Tarihi 29.07.2021/18:07, <https://sozluk.gov.tr/>.
- Türkmen, Z. (2006). Müşir, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C. (32), İslam Araştırmaları Merkezi.
- Ünal, U. (2008). “Askerî Salnâmelerin Tarih Araştırmalarındaki Yeri -1865 ve 1870 Örneklemi-”, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S. 2, 203-219.
- Yılmaz, B. (2014). *İşletmelerde Kurumsal İmajın İnsan Kaynakları Yönetimindeki Yeri ve İşletme Yönetimine Katkıları*, Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yılmaz, G. (2019). *Ödüllendirmenin Bireysel Performans ve İşten Ayrılma Niyeti ile İlişkisi*, Yüksek Lisans Tezi, Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yılmaz, H. (2019). *Osmanlı Devleti'nin Son Döneminde Giresun Uleması (1879-1909)*, Yüksek Lisans Tezi, Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yılmaz, Z. (2016). *Atatürk'ün Sosyal Değişim Politikaları Gereğince “Soyadı Kanunu” ve Yankıları*, Yüksek Lisans Tezi, Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Zengin, E. (2015). *Tophane-i Amire'den İmalat-ı Harbiye'ye Osmanlı Devleti'nde Harp Sanayii (1861-1923)*, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

ARŞIV BELGELERİ

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

Bab-ı Ali Evrak Odası Defterleri (BEO.)

BOA. *Bab-ı Ali Evrak Odası Defterleri (BEO.)*, 1/51, 7/520, 149/11175, 279/20907, 348/26033, 627/46980, 664/49760, 2326/174450, 2334/17539, 2324/174456, 3376/253170, 3376/253197, 4597 /344718.

Şurayı Devlet (ŞD.)

BOA. *Şurayı Devlet*, 3082/34.

Dahiliye Nezâreti Mektubî Kalemî (DH.MKT.)

BOA. *Dahiliye Nezâreti Mektubî Kalemî*, 824/7.

Paris Sefareti Belgeleri (HR.SFR.4.)

BOA. *Paris Sefareti Belgeleri*, 797/91, 806/76.

İrade Askerî (İ.AS.)

BOA. *İrade Askerî*, 25/45.

İrade Dahiliye (İ.DH.)

BOA. *İrade Dahiliye*, 1094/85812, 1270/99888, 1274/100163, 1274/100188.

İrade Harbiye (İ.HB.)

BOA. İrade Harbiye, 47/27, 56/5.

İrade Hususi (İ.HUS.)

BOA. İrade Hususi, 168 /105.

İrade Maarif (İ.MF.)

BOA. İrade Maarif, 2/80.

İrade Meclis-i Mahsus (İ.TAL.)

BOA. İrade Meclis-i Mahsus, 5 /4. 57/79, 118/53, 157/47, 265/46, 370/28.

İrade Tophane-i Amire (İ.TPH.)

BOA. İrade Tophane-i Amire, 1/29, 2 /10, 10/41.

Mabeyn-İrâde (MB.İ.)

BOA. Mabeyn-İrâde, 88/164.

Mektubî Kalemi Defterleri (ML.MKT.d.)

BOA. Mektubî Kalemi Defterleri, 266/33, 1098/29.

Mütenevvî Maruzat Evrakı (Y.MTV.)

BOA. Mütenevvî Maruzat Evrakı, 37/78, 38/20, 38/36, 38/44, 43-37, 46/114, 60/97, 61/64, 61/77, 61/104,62/7, 62/28, 62/66, 63/53, 64/97, 67/6, 67/115, 83/94, 85/58, 200/8, 236/110, 294/89, 309/49.

Askerî Maruzât (Y.PRK.ASK.)

BOA. Askerî Maruzât, 46/107, 54/86, 67/54, 79/11, 80/117, 83/61, 217/103.

Mâbeyn Erkânı ve Saray Görevlileri (Y.PRK.SGE.)

BOA. Mâbeyn Erkânı ve Saray Görevlileri, 5/19.

Sadâret Hususî Maruzât Evrakı (Y.A.HUS.)

BOA. Sadâret Hususî Maruzât Evrakı, 525/112.

Zabitan Başkatipliği (ZB.)

BOA. Zabitan Başkatipliği, 365/131, 396/35, 411/31, 420/155, 437/31

Extended Summary

Throughout history, the states with strong military organizations and advanced weapon technologies that were organized and experienced in the field of military logistics mostly won the wars. The conquest, settlement, trade, construction, and border policies that the Ottoman Empire followed since its establishment made it necessary to have a strong and organized military organization. Furthermore, the state frequently took defensive or offensive actions to protect the interests of its country and its people in the political, economic, or religious fields. For these reasons, the Ottoman Empire attached importance to the military organizations and institutions within the bounds of its possibilities in almost every period. During the classical Ottoman period, most of the weapons were kept in a part of the palace called Cebehane-i Hümayun in the center. The production of weapons and munitions was moved to new institutions outside the palace, and also, new military facilities called silahhane (armory) were established for the storage and protection of the manufactured and purchased weapons and munitions. One and the first of them was the Maçka Armory. The Ottoman Empire stored the weapons suitable for the conditions of the period in the Maçka Armory, which was its central armory in Istanbul. The aim of the study was to reveal the establishment, administration, and functioning of Silahhane-i Amire (Maçka Armory), which was built on the Western model during the Ottoman modernization period.

The subject discussed had several basic hypothesis questions. Where and when was the Maçka Armory established? Which physical units did it have? Which personnel were involved in the administration and functioning of the Armory, what were their titles and ranks? What were the duties and authorities of the officer with the highest rank among the armory personnel, in other words, the manager of the armory? Moreover, to which institution was the central Armory of the Ottoman Empire affiliated in the hierarchy of the military organization? To what extent was this institution affected by the change and transformation movements in the 19th century? It was unthinkable that the Maçka Armory, which was built under the influence of the West as a result of the military needs of the state in the mentioned century, was not affected by the change and transformation movements in the Ottoman military organization. These and similar questions shaped the article prepared. Various archival documents obtained from the Ottoman Archives of the Directorate of State Archives played a major role in making the questions concrete. The documents were evaluated by the document analysis method. In addition to these documents, academic studies including the architectural features of the Maçka Armory and the studies in the field of Ottoman military institutions contributed to the subject. During the preparation of the article, there was no direct study on the establishment, administration, and functioning of the central armory of the Ottoman Empire in the 19th century, which was the main subject of the study. Most of the previous studies were limited to the architectural and physical features of the armory.

The Maçka Armory was located in a very strategic location. The area where the armory was established, the Taksim-Maçka region, was a green space until the 16th century. This area did not change for a long time since it remained between vineyard, garden and coastal settlements. In the 17th century, the Dolmabahçe area was added to the Taksim-Maçka region and left for the use of the palace. This mentioned area, namely the Taksim-Maçka-Dolmabahçe region, was at a point where the Ottoman country approached the western

border. The Ottoman administration concentrated its military architectural structures in this area to show its magnificence to the European states.

The Maçka Armory discussed in the study was a military institution belonging to the modernization period of the Ottoman Empire. Before this building was built, there were the Maçka Barracks at the same location. The Maçka Barracks underwent a series of maintenance and repairs until 1873, according to the purpose for which they would be used. Then, the Maçka Armory, which was the central armory of the Ottoman Empire, was built in 1873 during the reign of Sultan Abdülaziz (1861-1876). The new Armory was also called by the names such as Silahhane-i Hümayun or Silahhane-i Amire (State Armory, Central Armory). Before the construction of this new Armory, military weapons, munitions, and materials to be used by the Ottoman army in wars were kept in the Hagia Irene Church known as the Harbiye Warehouse. After Silahhane-i Amire was built and started operating, the new weapons in the Harbiye Warehouse and the munitions for these weapons were transferred and placed in the Maçka Armory.

Silahhane-i Amire differed from the military institutions of the classical period in terms of both its physical structure and its administration and functioning. This institution was a military campus, with its main building and auxiliary buildings built in its garden. There were five sections, with the cellar in the armory. These sections were tecrübehane, carpenter's shop, medical clinic, soldier's ward and mess hall. These aforementioned units were built as separate buildings in the land where the Maçka Armory was located. Tecrübehane, carpenter's shop, and medical clinic were technical units. Tecrübehane and medical clinic sections were places where the weapons that came to the institution for preservation and storage were examined. In the carpenter's shop section of the institution, wooden materials such as gun rack, load boards, floor board, doors, and frames required for the armory were produced and repaired in necessary cases. In addition to these technical sections, there were also two separate sections for the soldiers and officers working in Silahhane-i Hümayun. In brief, there were units that could respond to all kinds of requirements regarding the maintenance, repair, inspection, and preservation of weapons within this building. Each of the units had separate tasks. However, these tasks could be fulfilled without moving away from the main building of the armory.

Each section in the institution had its own personnel to carry out the general functioning of the armory on a regular basis. The hierarchy was at the forefront in the communication among the personnel. This hierarchy was determined by the regulation prepared for the Asakir-i Mansure-i Muhammediye Ordusu (Asakir-i Mansure-i Muhammediyye Army and Education Issues).

The administrative staff of the Maçka Armory was as important as its establishment place and units because the military-administrative personnel were responsible for the order and functioning of the armory. Therefore, it is important to know the authorities and officers who play an active role in the institution's administration. In the 19th century, innovations were made in the military organization, as in many areas in the Ottoman Empire. The Janissary Corps was abolished, the Seraskerat Institution was established. A new army called Asakir-i Mansure-i Muhammediye was established. A code of laws was prepared for the organization, administration, and order of this new army, which was formed in the Western style. With this code of laws, new terms and ranks were included in the Ottoman

military organization. Military ranks were rearranged from top to bottom. These officers with military rank were involved in the administration and functioning of the armory.

The Ottoman military organization and institutions were shaped according to the Western army and order with a number of reforms in the 19th century. In the meantime, the military-financial administration was also reorganized. Accordingly, Tophane-i Amire Müşirliği (Imperial Arsenal of Ordinance and Artillery) was established under the Seraskerat Institution in 1832. Paying the salaries of the officers of the Maçka Armory and supplying the rifles and munitions for these rifles were within the scope of the task and authority of Tophane-i Amire Müşirliği. When Tophane-i Amire Müşirliği was incapable of administering its own institutions and improving the artillery corps and meeting its needs, Tophane-i Amire Parliament was established to organize the artillery corps in 1843. This parliament was also involved in the manufacturing, import, price determination, and accounting of the munitions of Tophane-i Amire.

The Tophane-i Amire Parliament had an office called Harbiye Dairesi (Office of the Minister of War). This office dealt with the staff, personnel affairs, and financial affairs of the armory. The financial budget required for the needs of the Maçka Armory was reported to the Tophane-i Amire Parliament Harbiye Dairesi. The requested amount was sent to the armory if it was considered appropriate. In other words, issues such as weapon production and budget were attributed to the Tophane-i Amire Parliament, and the task of carrying out the personnel and promotion procedures of the personnel of the Armory was assigned to the Tophane-i Amire Parliament Harbiye Dairesi. With the establishment of the Ministry of War in 1908, the institution of the Seraskerat Institution was abolished, and all its duties and powers were transferred to the new military administration institution. Thus, the Armory was subordinated to the Ministry of War in terms of administration, personnel, and financial affairs.

The communication between the central armory of the Ottoman Empire and Tophane-i Amire Müşirliği, Tophane-i Amire Parliament and Tophane-i Amire Parliament Harbiye Dairesi was provided by the marshall, one of the armory staff. The marshall was the supervisor of the personnel responsible for the management and administration of the Maçka Armory. The procurement of weapons, munitions, and military equipment missing in the armory, maintenance and repair of weapons and armory building, and officers' salary, dismissal, promotion and retirement affairs were first reported to marshall in the armory. Every issue related to the administration and functioning of the armory was examined by officers such as brigadier, colonel and his deputy district governor before the marshall and reported to a higher authority if it was considered necessary.

There was a certain order in the functioning of the Maçka Armory, as well as in its administration. The weapons and military munitions were not randomly placed in the armory warehouse. There were the latest system imported weapons on the shelves of this central armory. The weapons were brought to the Ottoman country within a certain plan. The need for weapons was decided by an official letter written by the Inspection Commission. The weapons brought with companies in the chests were first delivered to the port of Istanbul. Bahr-i Sefid Boğazı Muhafızlığı Vekâleti reported the company's arrival to Tophane-i Amire because the type and quantity of the rifles coming through imports were recorded in the books in Tophane-i Amire. Information on the recorded rifles in

Mabeyn-i Hümayun (Sultan's Household) was approved by the warehouse official. Shipping officers were responsible for unloading and dispatching the chests full of weapons and munitions from the ships.

The weapons and munitions were inspected before they were placed in the Warehouse of Silahhane-i Hümayun. These procedures were the duty of the armory personnel. The armory personnel who inspected weapons and the armory personnel who inspected munitions were different individuals. Accordingly, brigadiers, district governor, and foreman, who were among the officers of the Maçka Armory, were responsible for checking munitions, and the engineer and the master were responsible for the inspection of weapons. The weapons that were found to be defective as a result of inspections were sent to the armory for repair. The weapons that were maintained and repaired there were taken by the officer with the title of brigadier and were placed in the Maçka weapon warehouse. The weapons and munitions that were ready for use were transferred from there to the relevant units.

Ek bilgiler

Çıkar çatışması bilgisi: Sorumlu yazar, yazar ekibi adına çalışmada herhangi bir çıkar çatışması olmadığını kabul etmektedir.

Destek bilgisi: Çalışmada herhangi bir kuruluştan destek sağlanmamıştır.

Etik onay bilgisi: Çalışma, etik onay belgesi gerektirmemektedir.

Katkı oranı bilgisi: Birinci yazarın katkı oranı %50, ikinci yazarın katkı oranı %50 şeklindedir.